

การศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาเรื่องกาพย์

ในการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องกาพย์ต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่าเรื่องกาพย์ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ นั้น มีเนื้อหาที่แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เรื่องกาพย์ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องสมบูรณ์ คือมีการดำเนินเรื่องของนิทานกาพย์ตั้งแต่ต้นจนจบ ได้แก่ ฉบับที่ปรากฏอยู่ในรูปของชาดก กลอนอ่าน กลอนบทละคร กลอนสักวา บทมโหรี คำฉันท์ กลอนสวด และลิลิต

2. เรื่องกาพย์ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวบางตอน คือ การนำเรื่องราวบางตอนของนิทานกาพย์มาแต่งเป็นบทประพันธ์ชิ้นใหม่ ได้แก่ ฉบับที่ปรากฏในรูปแบบของแหล่เครื่องเล่นมหาชาติ เพลงกล่อมเด็ก กาพย์เห่เรือ และบทเห่กล่อมพระบรรทม

ในบทนี้ผู้วิจัยมีจุดประสงค์จะเปรียบเทียบดูว่า เนื้อหาของเรื่องกาพย์ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร แต่เนื่องจากว่าเรื่องกาพย์ที่มีลักษณะเนื้อหาเป็นเพียงเรื่องราวบางตอนไม่มีเนื้อหามากมายพอที่จะนำมาเปรียบเทียบได้ กล่าวคือ กาพย์เห่เรือเป็นการนำเอาเฉพาะตอนพญาครุฑเกี่ยวนางกาฬแล้วพาไปสมสู่ที่วิมานฉิมพลีมาแต่งใหม่ บทเห่กล่อมพระบรรทม แหล่เครื่องเล่นมหาชาติ และเพลงกล่อมเด็กภาคกลางเป็นตอนชมเขาพระสุเมรุและป่าหิมพานต์ เพลงกล่อมเด็กภาคตะวันออกเป็นบทขับร้องแสดงนัยเยาะเย้ยเสียดสี และเพลงกล่อมเด็กภาคใต้บอกแต่เพียงสั้น ๆ ว่าพญาครุฑลักพานางกาฬไปวิมานฉิมพลีเท่านั้น ดังนั้นในการเปรียบเทียบเนื้อหาเรื่องกาฬจึงเปรียบเทียบเฉพาะฉบับที่มีลักษณะเนื้อหาเป็นเรื่องสมบูรณ์ โดยแบ่งหัวข้อการเปรียบเทียบออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. โครงเรื่อง
2. แก่นเรื่อง
3. เนื้อเรื่อง

4. ตัวละคร

5. สถานที่

1. โครงเรื่อง

โครงเรื่องมีลักษณะใกล้เคียงกับเนื้อเรื่อง แต่สั้นและสังเขปความกว่าเนื้อเรื่อง โครงเรื่องอาจบอกเราว่าตัวละคร คืออย่างไร พูดย่ออะไร แต่จะไม่บรรยาย หรือว่าตรงเข้าตัวละครเหล่านั้นเหมือนในเนื้อเรื่อง แม้เหตุการณ์ก็กล่าวเฉพาะเหตุการณ์สำคัญในเนื้อเรื่องเท่านั้น¹

โครงเรื่องของกาพย์สำนวนต่าง ๆ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มที่ 1

โครงเรื่องของกลุ่มนี้มีว่า พญาครุฑแปลงกายเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตแล้วลอบลักนางกากีหนีไปสมสู่ ณ วิมานนิมพิลค์ด้วยความเสนาหา คนธรรพ์อาสาติดตามจนพบและได้สมสู่กับนางด้วย เมื่อพญาครุฑกลับมาเล่นสกาอีก คนธรรพ์ได้คิดพิณขับเพลงจนพญาครุฑรู้ความจริงและได้นำนางมาถวายคืนพระเจ้าพรหมทัต เรื่องกาพย์ที่มีลักษณะโครงเรื่องดังกล่าวได้แก่ กากาธิชาคกและสุสันธิชาคก

ข. กลุ่มที่ 2

โครงเรื่องของกลุ่มนี้มีว่า พญาครุฑแปลงกายเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตแล้วลอบลักนางกากีหนีไปสมสู่ ณ วิมานนิมพิลค์ด้วยความเสนาหา คนธรรพ์อาสาติดตามจนพบและได้สมสู่กับนางด้วย เมื่อพญาครุฑกลับมาเล่นสกาอีก คนธรรพ์ได้คิดพิณขับเพลงจนพญาครุฑรู้ความจริงจึงนำนางมาถวายคืนพระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตให้ลอยแพนางไป เรื่องกาพย์นี้มีลักษณะโครงเรื่องดังกล่าว ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 1 และที่ 3 กลอนบทละครทั้ง 3 สำนวน สักวา คำฉันท์ และลิลิต

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522) หน้า 101.

ค. กลุ่มที่ 3

โครงเรื่องของกลุ่มนี้มีว่า พญาครุฑแปลงกายเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต แล้วลอบลักนางกาก็หนีไปสมสู่ ณ วิมานจิมพลีด้วยความเสนาหา คนขรรพ้อสาติดตามจนพบและได้สมสู่กับนางด้วย เมื่อพญาครุฑกลับมาเล่นสกาอีก คนขรรพ้อได้คิดพิณขับเพลงให้พญาครุฑรู้ความจริง จึงนำนางมาถวายคืนพระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตสั่งให้ลอยแพนางไป นางได้พบและเป็นเมียนายพานิชและโจรป่า ลักษณะโครงเรื่องดังกล่าวพบในกลอนอ่านสำนวนที่ 2 สำนวนเดียว

ง. กลุ่มที่ 4

โครงเรื่องของกลุ่มนี้มีว่า นางกาก็ลอยแพไปพบและเป็นเมียนายพานิช นายโจรป่ามาพบเข้าจึงลักพานางไปสมสู่ ต่อมาลูกน้องโจรเกิดต่อสู้กับนายโจรเพื่อแย่งชิงนาง นางจึงหนีไปจนพบท้าวทศวงศ์และได้เป็นมเหสี คนขรรพ้อได้ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าพรหมทัต ครั้นทราบข่าวนางกาก็ก็กรีธาทัพไปรบกับท้าวทศวงศ์ เมื่อได้ชัยชนะก็รับนางกาก็ไปเป็นมเหสีและอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เรื่องกาก็ที่มีลักษณะโครงเรื่องดังกล่าว มีเพียงสำนวนเดียวคือกลอนอ่านสำนวนที่ 4

จากโครงเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวจะเห็นว่า กลุ่มที่ 1-3 มีลักษณะโครงเรื่องคล้ายกัน ทั้งนี้เพราะกวีไทยนำเรื่องราวจากชาดกซึ่งมีโครงเรื่องอยู่ในกลุ่มที่ 1 มาแต่งใหม่ โดยขยายโครงเรื่องออกไปตามจินตนาการของกวี

2. แก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง คือ ทัศนะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของมนุษย์ หรือทัศนะที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์ แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน โดยใช้เนื้อเรื่องเป็นเครื่องสื่อสาร แก่นเรื่องจึงเป็นจุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่อง หรือเป็นความคิดสำคัญของเรื่อง¹

¹ ภูกลาง มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์..., หน้า 107 - 8.

ในเรื่องกาพย์สำนวนต่าง ๆ มีลักษณะแก่นเรื่องแตกต่างกันไป แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มที่ 1

แก่นเรื่องของกลุ่มนี้ คือ ต้องการแสดงให้เห็นถึงความไม่อึดในกามตัณหาของสตรีและโทษของกาม เป็นแก่นเรื่องของกาพย์ชาลคกและสุสันวีชาคก

ข. กลุ่มที่ 2

แก่นเรื่องของกลุ่มนี้ คือ ต้องการแสดงให้เห็นความประทุษร้ายที่ไม่ดีของสตรี คือการประทุษติดใจในกาม ซึ่งในที่สุดก็ไม่มีใครต้องการนางอีกต่อไป ส่วนที่มีแก่นเรื่องนี้ ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 1-3 กลอนบทละคร 3 ส่วน สักวา คำฉันท์ และลิลิต

ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น แก่นเรื่องจะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอ แต่วรรณคดีบางเรื่องอาจไม่มีแก่นเรื่องก็ได้ ถ้าผู้แต่งประสงค์ให้เป็นเรื่องสนุกสนาน เพื่อให้ตื่นตื้นน่าน่าสนใจ หรือเพื่อให้เกิดความปรารถนาใคร่รู้เรื่องต่อไป¹ ดังนั้นอาจจะเห็นได้ว่า กลอนอ่านสำนวนที่ 4 ไม่มีแก่นเรื่อง ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ว่า "ฉันผู้ต่อแค้นความตามประโยชน์"² ทั้งนี้ นายคำรา ณ เมืองโต ได้กล่าวว่าอาจเป็นเพราะผู้แต่งเห็นว่าการลงโทษกาพย์โดยการลอยแพ้นทหารหนักไป จึงแต่งเรื่องกาพย์ต่อไปใหม่ให้จบอย่างมีความสุข

3. เนื้อเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่าเรื่องกาพย์ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมีความแตกต่างกัน รายละเอียดของเนื้อเรื่อง ซึ่งจะขอนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในการเปรียบเทียบนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อเรื่องของเรื่องกาพย์ออกเป็นตอนใหญ่ ๆ ได้ 3 ตอน คือ

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์..., หน้า 258.

² นายคำรา ณ เมืองโต (รวบรวม), กาพย์(สามโวหาร)..., หน้า 69

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

1. ตอนสักขานาง เริ่มตั้งแต่พญาครุฑแปลงกายเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับ พระเจ้าพรหมทัต จนถึงพญาครุฑสักขานางกากิมเหสีพระเจ้าพรหมทัตไปสมสู่ ณ วิมาน นิมพิลและพานางชมป่าหิมพานต์

2. ตอนติดตามนาง เริ่มตั้งแต่พระเจ้าพรหมทัตทราบว่านางกากิหาย คนขรรพจึงรับอาสาออกติดตามจนพบและได้สมสู่กับนาง จนถึงคนขรรพกลับสู่เมือง พาราณสี

๓) ตอนคิดพิณเยาะเย้ย เริ่มตั้งแต่พระเจ้าพรหมทัตทราบจากคนขรรพว่านางกากิ อยู่วิมานนิมพิล เมื่อพญาครุฑกลับมาเล่นสกาอีก คนขรรพจึงคิดพิณขับเพลงแสดกนัยเยาะเย้ย เสียดสี จนถึงพระเจ้าพรหมทัตสั่งให้ขับไล่นาง

จากเนื้อเรื่องแต่ละตอนดังกล่าวพบว่า ความแตกต่างของเนื้อเรื่องเกิดขึ้น เนื่องจากเหตุ 2 ประการ คือ

- ก. การเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง
- ข. การเพิ่มความ
- ค. การเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง

เมื่อศึกษารายละเอียดของเนื้อเรื่องของเรื่องกากิจำนวนต่าง ๆ พบว่ามีความแตกต่างกันเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงใน 2 กรณี คือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเหตุการณ์เดียวกัน
- 2) การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเหตุการณ์บางส่วน

ตารางเปรียบเทียบแสดงการเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง

1. ตอนสักพานาง

เหตุการณ์	กลอนอ่านส่วนวันที่ 1	กลอนอ่านส่วนวันที่ 2	กลอนอ่านส่วนวันที่ 3
สาเหตุที่นางกากีได้พบพญาครุฑ	บ่ายแล้วพระเจ้าพรหมทัตไม่มาหานางกากีจึงถามสนม ครั้นทราบว่ามีความพรูปร่างมาเล่นสกาควัย ก็ใครจะเห็นหน้า จึงมาแอบดู	เหมือนกลอนอ่านส่วนวันที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนวันที่ 1
วิธีสักพานางกากี	พญาครุฑแสดงอำนาจให้เกิดความมีคมิคและพายุ ลอบเข้าปราสาทนางกากีแล้วอุ้มนางเหาะไปสู่วิมานฉิมพลี	เหมือนกลอนอ่านส่วนวันที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนวันที่ 1

เหตุการณ์	กลอนบทละครส่วนที่ 1	กลอนบทละครส่วนที่ 2	กลอนบทละครส่วนที่ 3
สาเหตุที่นางกาก็ได้พบ พญาครุฑ	บ้ายแล้วนางกาก็ไม่เห็นพระเจ้า พรหมทัตมาหา จึงชวนสนมไปคูที่ ห้องพระโรง	บ้ายแล้วนางกาก็ไม่เห็น พระเจ้าพรหมทัตมาหา จึง ถามสนม ๆ บอกว่ามีชายหนุ่ม รูปงามมาเล่นสกาควัย และ ขอเชิญนางกาก็ไปคู	เหมือนกลอนบทละครส่วนที่ 2
วิธีลักพานางกาก็	พญาครุฑแสดงอำนาจให้เกิดความ มึนงงและพายุ ลอบเข้าปราสาทนาง กาก็ แล้วอุ้มนางเหาะไปสู่วิมานนิมพลี	พญาครุฑแสดงอำนาจให้เกิด ความมึนงงและพายุ ลอบเข้า ปราสาทนางกาก็ ไขมนต์สะกด เหล่าสนม และอุ้มนางกาก็ เหาะไปวิมานนิมพลี	เหมือนกลอนบทละครส่วนที่ 2

เหตุการณ์	สักวา	คำฉันท์	ลีลิต
<p>สาเหตุที่นางกาก็ได้พบ พญาครุฑ</p>	<p>นางกาก็รู้ว่าพระเจ้าพรหมทัตเล่นสกา ก็อยากจะเห็นว่าเล่นกับยูโค จึงมาดูที่ ห้องพระโรง</p>	<p>นางกาก็ไต่ยืมเสียงเล่น สกาคังสัน จึงถามสนม ครั้นทราบว่ามิชายหนุ่ม รูปงามมาเล่นสกา ก็ใครจะเห็นหน้า จึงมาแอบดูที่ประตูห้องพระโรง</p>	<p>เหมือนคำฉันท์</p>
<p>วิธีลักพานางกาก็</p>	<p>พญาครุฑแสดงอำนาจทำให้เกิดความ มีศ ลอบเข้าปราสาทนางกาก็ แล้ว อุ้มนางเหาะไปสู่วิมานฉิมพลี</p>	<p>พญาครุฑแสดงอำนาจให้เกิดพายุ และความมืดมิด ลอบเข้าปราสาท นางกาก็ แล้วอุ้มนางเหาะไปสู่ วิมานฉิมพลี</p>	<p>เหมือนคำฉันท์</p>

เหตุการณ์	กาทิศาคก	สุสันชีซาคก
สาเหตุที่นางกาทิไค้ พบพญาครุฑ	-	สนมบอกว่ามีชายหนุ่มรูปงามมาเล่น สกา นางสุสันชีไครจะเห็นหน้า จึงมา ดูพร้อมสนมที่สนามสกา
วิธีการลักพานางกาทิ	บอกแต่เพียงว่าพญาครุฑพานาง ไปสู่วิมานฉิมพลี	พญาครุฑแสดงอำนาจให้เกิดความ มีคมิกและพายุ ลอบเข้าปราสาท นางกาทิ และอุ้มนางเหาะไปสู่ วิมานฉิมพลี

2. ตอนติดตามนาง

เหตุการณ์	กลอนอ่านส่วนที่ 1	กลอนอ่านส่วนที่ 2	กลอนอ่านส่วนที่ 3
เหตุที่มีการติดตามนางกาก็	หลังเกิดเหตุโกลาหล พระเจ้าพรหมที่รู้สึกเป็นห่วงและคิดถึงนางกาก็จึงไปหาแต่ไม่พบ สั่งให้ค้นหาหัวพระราชวงศ์ไม่เห็น คนขจรฯขออาสาติดตามสืบหานาง	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1
วิธีการติดตามไปถึงวิมานนิมพลี	คนขจรฯแปลงกายเป็นไรแตรกชนพญาครุฑแอบติดตามไป	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1
สาเหตุที่คนขจรฯได้นางกาก็	เพื่อป้องกันไม่ให้นางกาก็บอกพญาครุฑ	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เพราะอ่านาจกิเลส

เหตุการณ์	กลอนบทละครสำนวนที่ 1	กลอนบทละครสำนวนที่ 2	กลอนบทละครสำนวนที่ 3
เหตุที่มีการติดตามนางกาก็	หลังเกิดเหตุโกลาหลพระเจ้าพรหมทัตรู้สึกเป็นห่วงและคิดถึงนางกาก็ จึงไปหาแต่ไม่พบ สั่งให้คนทั่วพระราชวังก็ไม่เห็น คนขรรค์ขออาสาติดตามสืบหานาง	เมื่อสนมคืนสติจากมนต์สะกดแลไม่เห็นนางกาก็จึงรีบไปบอกพระเจ้าพรหมทัต คนขรรค์ขออาสาติดตามสืบหานาง	เหมือนกลอนบทละครสำนวนที่ 1
วิธีการติดตามไปถึงวิมานฉิมพลี	คนขรรค์แปลงกายเป็นไร แทรกชนพญาคฤหฑเอบติดตามไป	เหมือนกลอนบทละครสำนวนที่ 1	-
สาเหตุที่คนขรรค์ไค้ นางกาก็	เพื่อป้องกันไม่ให้นางกาก็บอกพญาคฤหฑ	เพราะอำนาจกิเลส	-

เหตุการณ์	สักวา	คำฉันท์	ลิลิต
เหตุที่มีการติดตามนาง กาก็	หลังเกิดเหตุโกลาหลพระเจ้า พรหมทัตรู้สึกเป็นห่วงและคิดถึงนาง จึงไปหาแต่ไม่พบ สั่งให้คนทั่ว พระราชวังก็ไม่เห็น คนขรรพข้อ อาสาติดตามสืบหานาง	เหมือนสักวา	เหมือนสักวา
วิธีติดตามไปถึงวิมาน ฉิมพลี	คนขรรพบอกว่าจะแปลงกายเป็นไร แทรกชนพญาครุฑแอบติดตามไป	คนขรรพแปลงกายแทรกชน พญาครุฑแอบติดตามไป	คนขรรพแปลงกายเป็นไรแทรก ชนพญาครุฑแอบติดตามไป
สาเหตุที่คนขรรพไค้นาง กาก็	- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	เพราะอ่านาจากิเลส	เพื่อป้องกันไม่ให้นางกาก็ บอกพญาครุฑ

เหตุการณ์	กาทกาติชาคก	สุสันธิชาคก
เหตุที่มีการติดตามนางกาทกี	พระเจ้าพรหมทัตไม่เห็นนางกาทกาติ สั่งคนขรรพออกติดตาม	พระเจ้าคัมพรชาไม่รูวนางสุสันธิ หายไปไหน จึงสั่งคนขรรพออก ติดตาม
วิธีการติดตามไปวิมานฉิมพลี	คนขรรพแอบนั่งอยู่ในระหว่างปีก พญาครุฑติดตามไป	คนขรรพออกเดินทางโดยทางบกแล้ว โดยสารเรือไปกับพ่อค้า เมื่อเรือ อับปางจึงเกาะกระดานลอยตาม กระแสน้ำจนถึงเกาะเสรมะอันเป็น ที่อยู่ของพญาครุฑ
สาเหตุที่คนขรรพได้นางกาทกี	เพราะอำนาจกิเลส	เพราะอำนาจกิเลส

3. ตอนคิดพิณเยาะเย้ย

เหตุการณ์	กลอนอ่านส่วนที่ 1	กลอนอ่านส่วนที่ 2	กลอนอ่านส่วนที่ 3
วิธีพระเจ้าพรหมที่ครุว่านางกาก็ อยู่ที่วิมานฉิมพลี	คนซรรพ์เข้าเฝ้าที่ห้องพระโรงพร้อม พญาครุฑและบอกใบ้ให้พระเจ้า พรหมที่ครุ พอพญาครุฑกลับก็เล่า เรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1
วิธีพิจารณาโทษ	พระเจ้าพรหมที่ตักศิลาด้วยตัวเอง	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1
วิธีลงโทษ	ลอยแพ	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1	เหมือนกลอนอ่านส่วนที่ 1

เหตุการณ์	กลอนอ่านสำนวนที่ 4	กลอนบทละครสำนวนที่ 1	กลอนบทละครสำนวนที่ 2
วิธีพระเจ้าพรหมที่ครุว่า นางกาที่อยู่วิมานฉิมพลี	คนขรรพเข้าเฝ้าที่ห้องพระโรง พร้อมพญาครุฑและบอกใบ้ให้พระ- เจ้าพรหมที่ครุ พอพญาครุฑกลับก็ เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง	เหมือนกลอนอ่านสำนวนที่ 4	เหมือนกลอนอ่านสำนวนที่ 4
วิธีพิจารณาโทษ	คนขรรพเสนอวิธี พระเจ้าพรหมที่ค เห็นควย	-	-
วิธีลงโทษ	ลอบแพ	-	-

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหตุการณ์	คำฉันท์	ลิลิต
วิธีพระเจ้าพรหมที่ครูว่านางกาก็ อยู่ที่วิมานนิมพลี	คนขรรพเข้าเฝ้าที่ข้างในปราสาท และเล่าเรื่องราวทั้งหมด	คนขรรพเข้าเฝ้าที่ห้องพระโรง พร้อมพญาครุฑและบอกใบ้ให้ พระเจ้าพรหมที่ครู พอพญาครุฑกลับ ก็เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง
วิธีพิจารณาโทษ	พระเจ้าพรหมที่คำสั่งให้ประชุม พราหมณ์พฤชาเสนาอำมาตย์พิจารณา โทษนางกาก็	พระเจ้าพรหมที่ตักคตินค้ายตัวเอง
วิธีลงโทษ	ขับออกจากเมือง	ลอยแพ

เหตุการณ์	สุสันธิชาคก	กาทาติชาคก
วิธีพระเจ้าพรหมที่รู้ว่างากก็ อยู่ที่วิมานนิมพลี	เมื่อคนธรรพคีตพิณขับเพลงแสดงนัย แก่พญาครุฑ พระเจ้าคัมพรราชก็ได้ ทราบเช่นกัน	เมื่อคนธรรพคีตพิณขับเพลง แสดงนัยแก่พญาครุฑ พระเจ้า พรหมทัตก็ได้ทราบเช่นกัน
วิธีพิจารณาโทษ	-	-
วิธีลงโทษ	-	-

การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเหตุการณ์เดียวกัน

ผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนรายละเอียดในเหตุการณ์เดียวกันของเรื่องกาเก็เกิดขึ้นใน 2 กรณี คือ

ก) การเปลี่ยนรายละเอียดในสาเหตุของพฤติกรรม

ข) การเปลี่ยนรายละเอียดในวิธีการ

ก) การเปลี่ยนรายละเอียดในสาเหตุของพฤติกรรม

เรามักจะพบว่าพฤติกรรมสำคัญของเรื่องเป็นสิ่งที่อยู่ในความทรงจำได้ดีเสมอ ไม่ว่าเรื่องนั้นจะถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง หรือเปลี่ยนจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง แต่สาเหตุที่จะนำไปสู่พฤติกรรมสำคัญนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาตายตัว ด้วยเหตุนี้เองจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรม

เรื่องกาเก็จำนวนต่าง ๆ ก็เช่นกัน มีรายละเอียดของสาเหตุแห่งพฤติกรรมแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม รายละเอียดเหล่านั้นยังคงเชื่อมโยงมาสู่ผลอันเดียวกัน

(1) สาเหตุที่นางกาเก็ได้พบพญาครุฑ

การที่นางกาเก็ได้พบพญาครุฑเป็นสาเหตุที่นำไปสู่พฤติกรรมสำคัญของเรื่อง คือ พญาครุฑลักพานางกาเก็ไปสมสู่ ณ วิมานนิมพิล จากตารางเปรียบเทียบจะเป็นได้ว่าสาเหตุที่นางกาเก็ได้พบพญาครุฑแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ก) กลุ่มที่ 1

สาเหตุที่นางงากก็ได้พบพญาครุฑ เนื่องจากพระเจ้าพรหมทัตไม่มาหาทั้ง ๆ ที่เวลาก็บ่ายคล้อยแล้ว ทำให้นางงากก็เกิดความสงสัยและเมื่อรู้ว่าพระเจ้าพรหมทัตเพลินสกา กับชายหนุ่มรูปงาม ก็ใคร่จะเห็นหน้าจึงแอบดูทำให้ได้พบพญาครุฑ ส่วนวันที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ตอนอ่านส่วนวันที่ 1-2 กลอนบทละครทั้ง 3 ส่วน และสุสันชีชาคกตั้งตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

ฝ่ายอนงค์งากก็ศรีสมร	ทินกรบ่ายุคล้อยพระเวหา
ไม่เห็นองค์พงศกษัตริย์ภัสดา	เสด็จมาสู่แทนพระบรมมใน
จึงตรัสถามสาวสุรางคนางสนม	ตวงประนมนิ้วทูลสนองไซ
วาญบาลสำราญราชหฤทัย	ควยไคทรงสกาภิรมมาณพ
ชายนั้นโฉมวิไลประไพพิศตร	แหลมหลักเชิงเลนุก์เจนจบ
ทั้งกิริยาคนสันครันครบ	อันชายในพิภพนี้ไม่มีปาน
พระเทพพิงคฤ์ก็กาลจิต	ฉงนคิพิศวงทรงลัษฐาน
วางามพริ้งยังชายไคในดินคาน	ยุพาพาลก็เสด็จดินลามา... ¹

ปรากฏว่าในกลอนบทละครส่วนวันที่ 2 และ 3 มีรายละเอียดแตกต่างไปจากส่วนอื่น ๆ ดังกล่าวเล็กน้อย คือนอกจากสนมจะบอกว่ามีชายหนุ่มรูปงามมาเล่นสกา กับพระเจ้าพรหมทัตแล้ว ยังได้เชิญนางงากไปคุยด้วยตนเองอีกด้วย เป็นการเน้นว่านอกจากตัวนางงากเองอยากจะได้เห็นหน้าชายหนุ่มที่มาเล่นสกาแล้ว ยังได้แรงสนับสนุนกระชั้นกระຍอจากผู้อื่นด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

... มีคนนั้น	นางก้านฉกรายกัมบังคมไหว
จึงแจ้งความมานพผู้หนึ่งไซ	เขาใจเจนจบชั้จตุคสกา
รูปทรงสวยสมคคกาย	มาดูววยตัวนั่งอยู่ข้างหนา
พระโฉมยงทรงเพลินเคินสกา	ไม่เชื่อยอกก็ดยาจงคลาไค ²

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน), ...

² กลอนบทละคร, เลขที่ 42 ฐ 114 ชั้น 1/2 มัคที่ 5/1.

(2) สาเหตุที่คนชรรพ์ได้นางกากี

พฤติกรรมสำคัญตอนหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกสำนวนคือเรื่องนางกากีได้เสีย
กับคนชรรพ์ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากว่าพฤติกรรมนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนทั้งหลาย
ประนามกากีว่าเป็นหญิงชั่ว ไร้ศีลธรรม มากมากในกาม แต่สาเหตุที่จะเชื่อมโยงไป
สู่พฤติกรรมดังกล่าวในแต่ละสำนวนแตกต่างกันไป ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(ก) กลุ่มที่ 1

กลุ่มนี้บอกสาเหตุที่คนชรรพ์ได้นางกากีว่าเป็นเพราะอำนาจกิเลส ส่วน
ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ กลอนบทละครสำนวนที่ 2 คำฉันท์ กากาติชาดกและสุสันชีชาดก
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสำนวนที่เป็นชาดกทั้ง 2 เรื่องมีข้อความบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า
"(คนชรรพ์) ไปกระทำการคลุกคลีด้วยกิเลสกับพระนางเทวีนั้น"¹ และ "ในเวลา
(พญาครุฑ) ไปแล้วก็ร่วมอภิรมย์กับคนชรรพ์นั้นด้วยกิเลส"²

(ข) กลุ่มที่ 2

กลุ่มนี้อาจว่าเป็นเพราะคนชรรพ์เห็นว่านางกากีหลงเสน่ห์พญาครุฑก็เกรงว่า
นางจะบอกเรื่องราวทั้งหลายอันจะทำให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ จึงหาหนทางป้องกัน
ไว้ก่อนโดยการเกี่ยวพาราสีนาง และในที่สุดก็ได้สมสู่กัน ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่
กลอนอ่านสำนวนที่ 1 และ 2 กลอนบทละครสำนวนที่ 1 และลิลิต

สำหรับกลอนบทละครสำนวนที่ 3 และลิลิตไม่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่คนชรรพ์
ได้นางกากี เนื่องจากต้นฉบับมีเนื้อเรื่องจบความก่อนหน้าที่จะมีพฤติกรรมนี้

¹"กากาติชาดก", พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส. เล่มที่ 7 ...,
หน้า 191.

²"สุสันชีชาดก", พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส. เล่มที่ 8 ...,
หน้า 64.

ข) การเปลี่ยนรายละเอียดในวิธีการ

วิธีการที่จะนำไปสู่พฤติกรรมสำคัญหรือผลที่เกิดขึ้นในเรื่องมักจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ เช่นเดียวกับเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรม ทั้งนี้ขยายได้อย่างเดียวกันว่า วิธีการไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาตายตัวแน่นอน สามารถผันแปรไปได้ครบเท่าที่ยังสามารถนำไปสู่ผลอันเดียวกัน ดังนั้นวิธีการในเรื่องกาฬีสำนวนต่าง ๆ จึงแตกต่างกันไป แต่ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเช่นไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างเดียวกัน

(1) วิธีการลักพานางกาฬิ

การลักพานางเอกหรือพระเอกมักจะมีสาเหตุมาจากความหลงใหลในรูปโฉม แต่กลวิธีที่จะลักพานั้นแตกต่างกันไป เช่น อิเหนาปลอมตัวเป็นจรกาดลักพานางบุษบาไปไว้ในถ้ำ หรือนางผีเสื้อสมุทรโจนขึ้นจากน้ำด้วยกำดังราวพายุแล้วอุ้มพระอภัยมณีไปยังถ้ำทองที่อาศัย เป็นต้น ในเรื่องกาฬิวิธีการที่พญาครุฑลักพานางกาฬิสามารถแบ่งตามกลวิธีลักพาได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(ก) กลุ่มที่ 1

ในกลุ่มนี้มีเนื้อเรื่องว่า หลังจากมาฆพลาพระเจ้าพรหมทัตแล้วได้เดินออกจากห้องพระโรงไปจนกระทั่งถึงร่มไทร แล้วจึงคืนร่างเป็นพญาครุฑ แสดงอำนาจแผ่หางกางปีกบังแสงอาทิตย์ให้เกิดความมืดมิดไปทั่วพระนคร ต่อจากนั้นได้กระพือปีกกระพือหางให้เกิดพายุอีกด้วย ทำให้เกิดการโกลาหลไปทั่ว แล้วพญาครุฑก็ลอบเข้าปราสาทนางกาฬิ บอกนางว่าตนเองคือมานพที่มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต และเกี่ยวพาราสิจนนางคล้อยตาม แล้วอุ้มนางเหาะไปยังวิมานฉิมพลี ดังคำประพันธ์ว่า

..... กลายเพศจากมนุษย์ครุฑราช
แผ่หางกางปีกควยฤทธา
บันดาลเป็นมุนหาวายุทัต
ครันครันตีนทั่วจักรวาล
.....

..... เณณงาคลอลิวพระเวหา
บังแสงสุริยาอนชการ
จบจังหวัดเปรี้ยงเปรี้ยงเสียงประหาร
ถีบทะยานสู่สิงหบัญชร
.....

เฉียวฉิบทริบตาในนาที่
ถึงลิมพลีวันวิมานทอง

ก็ขามผู้ในนครสะควกค้าย
เขาอุทองวิเชียรรัตนเรืองฉาย¹

เรื่องกาที่ที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มนี้ คือมีวิธีการลักพาโดยการบันดาลให้เกิดความ
มีคึดและพายุควัยอำนาจแห่งพญาครุฑ ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 1-2 กลอนบทละคร
สำนวนที่ 1 สักวา คำฉันท์ ลิลิตและสุสันธิชาคก อนึ่ง ในสักวาเรื่องกาที่มีรายละเอียด
แตกต่างกันเล็กน้อย คือ บอกแต่เพียงว่าพญาครุฑบันดาลให้เกิดความมีคึดเท่านั้น

(ข) กลุ่มที่ 2

วิธีการลักพานางกาที่ในกลุ่มที่ 2 นี้ ไม่เพียงแต่พญาครุฑบันดาลให้เกิดความ
มีคึดและพายุเท่านั้น ยังมีการใช้มนต์สะกดอีกด้วย กล่าวคือ หลังจากพญาครุฑทำให้
เกิดความมีคึดและพายุในพระนครแล้ว ก็เหาะมาปราสาทนางกาที่ ได้เห็นความ
ซุกมุ่นวุ่นวายของผู้คน จึงแผ่กายร้ายเวทแปลงร่างเป็นเทวดาลอบเข้าปราสาทนาง
แล้วใช้มนต์สะกดให้คนทั้งหลายหลับ เมื่อนางกาที่ฟื้นกายก็บอกว่าตนคือมางพที่มาเล่น
สกาแล้วก็คืนร่างเป็นพญาครุฑ อุ่มนางกาที่เหาะไปวิมานนิมพลี ดังคำประพันธ์ว่า

... ครั้นถึงพระยาครุฑหยุดอยู่	เห็นคนผู้ซุกมุ่นวุ่นนักหนา	
แผ่กายร้ายเวทอันศักดิ์ดา	กลายกายาเป็นเทวัญ	ราว
จึงจุคำเนินเดินไปเขาในปราง	กำนูนนางมอมเรียงเพียงมานกัน	2 คำ
แล้วอานมนสกคบทสำคัญ	เป่าทองสาวสันกัลลยา	กระเชิดนึ่ง
.....	2 คำ
กางกรอุมแก้วกาที่	ขึ้นเมษีขามเขินเนนไสล	
ลอยละลิวปลิวฟ้าพนาไลย	เกือบจะไกลรุกขลิมพลี	เชิดนึ่ง ²

เรื่องกาที่สำนวนที่วิธีการลักพานางมีการใช้มนต์สะกด ได้แก่ กลอนบทละคร
สำนวนที่ 1 และ 2

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
หน้า 4-6.

² กลอนบทละคร, เลขที่ 42 ตู 114 ชั้น 1/2 มัดที่ 5/1

สำหรับกกาทิชาดกนั้นไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทั้งนี้เพราะในกกาทิชาดก ไม่ได้บอกวิธีการไว้ว่าพญาครุฑลักพานางกาก็ไปโดยวิธีใด บอกแต่เพียงว่า "มีจิตต์ ปฏิพัทธ์รักใคร่ในพระอัศรมหเสสิ อันมีพระนามว่า กกาทิชบรมราชเทวี จึงพาพระนางนั้น ไปสู่สุบรรณพิภพ อภิรมย์อยู่กับพระนางนั้น"¹

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะลวิธีลักพานางกาก็จะเป็นอย่างไร ผลก็คือพญาครุฑลักพานางกาก็เหมือนกันหมดทุกสำนวน ทั้งนี้เพราะผลเป็นสิ่งที่ตายตัวและวิธีการเป็นอนุภาคหนึ่งที่เกี่ยวข้องการสร้างจินตนาการของกวี

(2) วิธีการติดตามนางกาก็

การติดตามนางเป็นเหตุการณ์ที่ดำเนินต่อเนื่องมาจากการลักพานาง หลังจากที่ว่านางกาก็หายไปจากพระนคร พระเจ้าพรหมทัตก็สั่งให้คนซรรพ์ช่วยติดตามค้นหาว่านางไปอยู่ที่ใด วิธีการที่คนซรรพ์ติดตามนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละสำนวน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจินตนาการของกวีว่าวิธีการใดเหมาะสมและน่าเป็นไปได้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 วิธี ได้แก่

(ก) โดยการติดตามไปพร้อมกับพญาครุฑ

การที่คนซรรพ์ติดตามโดยวิธีนี้ก็เพราะคนซรรพ์สงสัยว่ามาณพนั้นจะเป็นพญาครุฑแปลงกายมาเล่นสกาแล้วลักพานางไป จึงคิดจะติดตามไปสืบคุให้รู้แจ้ง วิธีการเช่นนี้แบ่งย่อยได้ 2 วิธี คือ

1. คนซรรพ์ติดตามโดยการแปลงกายเป็นไรแทรกจนพญาครุฑไปจนถึงวิมานฉิมพลีและได้พบนางกาก็ ส่วนวนที่มีวิธีการเช่นนี้ได้แก่กลอนอ่านสำนวนที่ 1-2 กลอนบทละครสำนวนที่ 1-2 สักวา คำฉันท์ และลิลิต

¹"กกาทิชาดก", พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส. เล่มที่ 7 (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ศรี, 2493), หน้า 191.

การที่คนธรรมดาแปลงกายเป็นไรแทรกจนพญาครุฑแอบติดตามไปนั้น นับว่าเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ทั้งนี้เพราะพญาครุฑมีวิมานอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ หนทางที่จะไปถึงได้นั้นลำบากและเต็มไปด้วยอันตรายมนุญธรรมดาไม่อาจไปถึงได้ คนธรรมดาจึงต้องใช้วิธีติดตามไปพร้อมกับพญาครุฑเพื่อให้บรรลุจุดหมาย คือการพนางกาที นอกจากนี้ การที่คนธรรมดาแปลงกายเป็นไรง่ายต่อการจะแอบติดตามไปโดยที่พญาครุฑไม่เห็นและไม่รู้ตัว

อนึ่ง การที่ในกาทีคำฉันท์บอกแต่เพียงว่า แปลงกาย¹ โดยไม่ได้บอกว่าแปลงกายเป็นอะไรนั้น ผู้วิจัยคิดว่าก็ไม่ได้ลึกลับแต่เป็นเพราะว่าเมื่อพูดถึงเรื่องคนธรรมดาแปลงกายแทรกจนพญาครุฑเพื่อติดตามค้นหาทางกาที ผู้ฟังก็มักจะรู้กันว่าแปลงกายเป็นไรอันแสดงให้เห็นว่าเรื่องกาทีเป็นเรื่องที่นิยมและรู้จักกันแพร่หลายเรื่องหนึ่ง

2. คนธรรมดาติดตามโดยการนั่งบนหลังพญาครุฑติดตามไปจนพบทางกาทีที่วิมานฉิมพลี ส่วนที่มีวิธีการเช่นนี้ได้แก่ กากาทีชาคกเพียงส่วนเดียว

ในส่วนนี้ก็กล่าวเช่นเดียวกันว่าวิมานฉิมพลีที่อยู่เชิงเขาพระสุเมรุ คนธรรมดาจึงใช้วิธีติดตามไปพร้อมกับพญาครุฑ และการนั่งไปบนหลังพญาครุฑโดยมิได้แปลงกายเหมือนส่วนอื่น ๆ ทำให้เรามองเห็นภาพพญาครุฑว่ามีความใหญ่โตเพียงใด แม้คนธรรมดาแอบนั่งไปก็ยังไม่รู้สึกตัว

¹ คารพระเวทจักแปลงกายา สุ่มควยปรา รพยเพื่อจตามเมื่อคล
เสร็จแล้วจุมโถมจับชน ขอนแฮร์กสกล สุบรรณภูมายา
(กาทีคำฉันท์ เลขที่ 60 ตู 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 7).

* เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า "พญาครุฑเป็นนายใหญ่ ตัวโต 50 โยชน์ เมื่อแผ่หางกางปีกยิ่งกว้างออกไปข้างละ 50 โยชน์ แขนงปากซึ่งยาว 9 โยชน์ และตีนทั้งสองข้างยาวได้ 12 โยชน์ด้วย (เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), เล่าเรื่องในไตรภูมิ (พระนคร : คลังวิทยา, 2513), หน้า 33.).

(ข) โดยการติดตามด้วยตัวเอง

จำนวนที่มีวิธีการ เช่นนี้มีเพียงจำนวนเดียว คือ สุตันชีชาคก เมื่อพระเจ้า
 คัมพรราชไม่รู้ว่านางสุตันชีหายไปอยู่ ณ ที่แห่งใดก็สั่งให้คนขรรพ์ติดตามค้นหา คนขรรพ์
 ใ้ได้ออกติดตามโดยทางบกตั้งแต่หมู่บ้านริมประตูพระนครจนถึงท่าเรือชื่อ ภารุกัจจะ
 ขอโดยสารเรือไปกับพ่อค้า เมื่อเรืออับปางได้เกาะกระดานลอยตามกระแสคลื่นจนถึง
 เกาะเสรุมะอันเป็นที่อยู่ของพญาครุฑและได้พบนางสุตันชี

วิธีการเช่นนี้ก็นับว่าเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ทั้งนี้เพราะในสุตันชีชาคกกล่าว
 วิมานพญาครุฑอยู่บนเกาะเสรุมะ* นอกจากนี้คนขรรพ์ก็ไม่รู้ว่านางหายไปไหน จึง
 ออกตรวจดูทุกบ้านเรือนในลักษณะลองผิดลองถูก จนกระทั่งหาไม่พบในเมืองของตัวแล้ว
 ก็เสี่ยงเดินทางไปกับพ่อค้าที่กำลังจะออกเรือ โดยคนขรรพ์เองก็ไม่รู้ว่าไปกับพ่อค้าแล้ว
 จะได้พบนางสุตันชีหรือไม่ แต่ในที่สุกก็พบนางโดยบังเอิญ

สำหรับกลอนบทละครจำนวนที่ 3 นั้น เนื้อเรื่องจบความเพียงพระเจ้าพรหมทัต
 คร่ำครวญถึงนางกาگیเมื่อรู้ว่านางหายไป จึงไม่มีวิธีการติดตามนางเหมือนเรื่องกาگی
 จำนวนอื่น ๆ

วิธีการที่คนขรรพ์ออกติดตามค้นหานางกาگیโดยการแอบติดตามไปพร้อมกับ
 พญาครุฑ หรือติดตามด้วยตัวเองก็ตาม รายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงเชื่อมโยง
 มาสู่ผลอันเดียวกัน คือ รู้ว่านางกาگیอยู่ที่วิมานนิมพิลี และเมื่อคนขรรพ์จะกลับมาพาราณสี
 ก็ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการไป

* ข้อความในสุตันชีชาคกมีว่า "กาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดสุบรรณ
 เวลานั้นมีเกาะนามแห่งหนึ่งชื่อ เสรุทวีป พระโพธิสัตว์อาศัยอยู่ในสุบรรณพิภพนี้"
 (สุตันชีชาคก", พระคัมภีร์ชาคกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่มที่ 8 (พระนคร :
 โรงพิมพ์นิยมศรี, 2493), หน้า 62.

(3) วิธีการลงโทษนางกาก็

การลงโทษจำเป็นต้องทำเนื่องจากเรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ ต้องการแสดงว่าหญิงเจานั้น ไม่ควรที่จะไปเกี่ยวข้องกับหรือคบค้าสมาคมด้วย และเป็นความเชื่อในพุทธศาสนาที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงมีการลงโทษนางกาก็ที่กระทำความผิดละเมิดศีลข้อ 3 คือห้ามประพฤตินอกใจ

ในเรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ มีเนื้อเรื่องว่าเมื่อพญาคฤหฤความจริงว่านางกาก็ไม่ได้ชื่อสัตย์อย่างที่หวังไว้ก็เสียใจและแค้นใจมาก จึงนำนางมาส่งคืนพระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตก็ไม่อาจเลี้ยงนางต่อไปได้เพราะจะเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ จึงต้องลงโทษนาง วิธีการลงโทษนั้นแบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

(ก) วิธีพิจารณาโทษ

เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นก็ต้องมีการพิจารณาโทษบุคคลผู้กระทำผิดเพื่อตัดสินว่าควรลงโทษเช่นไร ในเรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ มีวิธีพิจารณาโทษเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. พิจารณาคด้วยตัวเอง คือพระเจ้าพรหมทัต

เป็นผู้พิจารณาโทษและตัดสินว่าควรลงโทษนาง เพราะนางกาก็ประพฤตินอกใจมีสามีถึง 3 คน ซึ่งหนึ่งในจำนวนนั้นคือคนชราซึ่งมีฐานะต่ำกว่านางมาก ถ้าให้นางอยู่ในพระนครต่อไปก็จะเป็นที่ติฉินนินทาแก่ผู้คนโดยทั่วไป เรื่องกาก็สำนวนที่มีวิธีการพิจารณาโทษในลักษณะนี้ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 1-3 และฉิลิต

การที่พระเจ้าพรหมทัตพิจารณาโทษและตัดสินด้วยตัวเองนั้น แสดงให้เห็นว่าการจะเป็นนักปกครองที่ดีนั้น เมื่อบุคคลในปกครองทำผิดก็ต้องมีการลงโทษอย่างเด็ดขาดเหมือนกันทุกคนโดยไม่เห็นแก่หน้าใครทั้งสิ้น เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่คนทั่วไป

2. การพิจารณาโทษโดยรับความคิดเห็นของผู้อื่น

ลักษณะเช่นนี้คือพระเจ้าพรหมทัตพิจารณาโทษนางกาก็และตัดสินโดยอาศัยคำแนะนำที่มีผู้เสนอมา สำนวนที่จัดว่ามีลักษณะนี้ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 3 และคำฉันท์ แต่ทั้ง 2

ส่วนนี้ก็มียาละเอียดแตกต่างกันไป คือในกลอนอ่านส่วนที่ 3 คนธรรพ์แนะนำ
พระเจ้าพรหมทัตว่าควรลงโทษนางกาก็โดยให้เหตุผลว่า

... ลีอกุโอรุโพรกไว้ว่าไม่เลี้ยง	ให้แท้เที่ยงทางกษัตริย์บรรทัดฐาน
กลับเป็นหวงบวงโยไม้ไคการ	สุตรีพาลจงจำเป็นตำรา
แม่ขึ้นเลี้ยงนางไว้โนนินเวศ	ทั่วประเทศเขาจะครหา
ไม่อยู่ในราชธรรมค้ำบรา	กรองบังญาซึ่งพระทัยไว้ให้ดี
ภษนะไซสอวยรอยุธยา	ถึงมาคหมายปรุงปรับ เขาก็ที่
จะหายรอยรอยไค้นไม่มี	เหมือนนาก็ทำชั่วมีคมีวเมา
ลอยแพเสียให้ไปไกลนินเวศ	พอคับเหตุอันอุบายหญิงชายเขา
ท่าทั้งนี้ที่จะสิ้นมลทินเรา	ให้สมเจ้าเล่ห์กลชาติคนพาล... ¹

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตคริครองดู ก็เห็นว่าที่คนธรรพ์กล่าวนั้นถูกต้อง จึงตัดสิน
ลงโทษนางตามคำแนะนำของคนธรรพ์

ในกาคำฉันท์ พระเจ้าพรหมทัตสั่งให้ประชุมพราหมณ์พฤชาเสนาอำมาตย์
พิจารณาโทษนาง ที่ประชุมกล่าววาหญิงใดประพฤตินอกใจสามีให้ลงโทษตามฐานะ
นางกาก็เป็นมเหสีจึงมีโทษหนักกว่าผู้อื่น โดยอ้างกฎหมายเทียบว่า หากมเหสีมีชู้
มีวิธีลงโทษ 2 ประการ คือ ชับไล่ไปจากเมืองอย่างหนึ่ง หรือจงจำนางด้วยเครื่อง
จองจำทั้ง 5 อย่างแล้วแล้วเนื้อเอาเกลือทาเขียนตีทุกเช้าเย็น จนกว่าจะตาย คังคำ
ประพันธ์ว่า

...หญิงใดนอกใจสามี	บาปบาราคี	แลหลับลวงอาคมา
ขุนหมื่นปรับตามวังษา	พระหลวงออกญา	แลไพร่ก็ปรับตามที
นางนี้เป็นถึงมเหสี	ควรสิ้นชีวี	ชีวิตมามวยมรณี
ถาหนึ่งควร ชับสังจร	ออกจากพระนคร	ประทุศดาวแดนไกล
ไฉนหนึ่งควร ฟังลงโทษ	จำหัวลงใน	แล้วแล้วเนื้อเอาเกลือทา
เขาเขียนเขียนขับอัศรา	ตราบมวยชีวา	ชีวิตกส์สุดใจ... ²

¹"เรื่อง : กาก็" หน้า 6.

²กาคำฉันท์, เลขที่ 70 คู่ 114 ชั้น 1/2 มัดที่ 2.

จากคำแนะนำของที่ประชุมดังกล่าว พระเจ้าพรหมทัตได้เลือกการลงโทษนางโดยขับไล่ออกจากพระนคร

การที่พระเจ้าพรหมทัตตัดสินลงโทษนางกาก็โดยฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แสดงให้เห็นว่า ไม่ได้ตัดสินใจด้วยความโกรธหรือแค้นใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการตัดสินใจด้วยเหตุผลและความถูกต้องโดยการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความคิดเห็นเรื่องการลงโทษได้เช่นกัน แล้วพระเจ้าพรหมทัตจึงตัดสินใจอีกครั้งว่าวิธีการเช่นไรที่สมควรจะให้นางได้รับ

(ข) วิธีลงโทษนาง

เป็นผลสืบเนื่องมาจากประเด็นแรก ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ

1. โดยการลอยแพ ส่วนวันที่ลงโทษด้วยวิธีนี้ได้แก่ กลอนอ่านส่วนที่ 1-3 และฉิลิต
2. โดยการขับไล่ออกจากเมือง ส่วนวันที่ลงโทษด้วยวิธีนี้มีเพียงส่วนเดียว คือ กาคำฉันท์

การลงโทษนางกาก็จะโดยการลอยแพหรือขับไล่ออกจากเมืองก็ตาม แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าพรหมทัตยังมีความปรานีนางกาที่อยู่บ้าง เพราะถึงอย่างไรครั้งหนึ่งนางก็เคยเป็นที่รักของพระองค์ นางอาจจะไปพบคนช่วยเหลือให้รอดพ้นจากการอดอาหารหรือคมน้ำตายก็เป็นได้ ซึ่งนั่นก็ต้องแล้วแต่บุญและกรรมของนางเอง

ในกาคาติชาดก สุตตันตีชาดก กลอนบทละครส่วนที่ 1 และ 2 ไม่มีวิธีการลงโทษ ทั้งนี้เพราะกาคาติชาดกและสุตตันตีชาดกจบความเพียงพญาครุฑนางกาก็มาสังคินพระเจ้าพรหมทัต ส่วนกลอนบทละครส่วนที่ 1 และ 2 จบความเพียงพญาครุฑรู้ความจริง และพระเจ้าพรหมทัตบริภาษนางกาก็เท่านั้น

2) การเปลี่ยนรายละเอียดในเหตุการณ์บางช่วง

นอกจากเรื่องกาคาติชาดกต่าง ๆ จะมีการเปลี่ยนรายละเอียดในเหตุการณ์

เดียวกันดังที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในเหตุการณ์บางช่วง ซึ่งได้แก่

- ก) ตอนเริ่มเรื่อง
- ข) ตอนที่ เป็นข้อต่อ
- ค) ตอนจบเรื่อง
- ก) ตอนเริ่มเรื่อง

ศิริพร ฐิตะฐาน กล่าวว่ "โดยปกตินิทานจะไม่ขึ้นต้นด้วยเหตุการณ์ที่น่า ตื่นเต้นหรือเริ่มด้วยจุดสำคัญของเรื่อง แต่มักจะมีการปูพื้นเรื่องโดยกล่าวพรรณนา สภาพบ้านเมือง หรือชีวิตตัวละครในวัยเด็กเสียก่อน"¹ ในเรื่องกาพย์แต่ละสำนวนเริ่ม เรื่องด้วยการกล่าวถึงตัวละคร แต่วิธีการกล่าวถึงนั้นแตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มที่ 1

กลุ่มที่ 1 กล่าวถึงตัวละครในเรื่อง คือ พระเจ้าพรหมทัต นางกาพย์ พญาครุฑ และคนขรรค์ พร้อมกันทุกตัวในคราวเดียวกัน แต่อาจจะมีการลำดับลำดับการกล่าวถึงบ้าง ในบางช่วง โดยกล่าวถึงทั้งด้านรูป คุณลักษณะ ตลอดจนความสามารถของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านทราบตัวละครมีใครบ้าง และแต่ละตัวมีลักษณะเป็นอย่างไรก่อน แล้วจึง ดำเนินเรื่องต่อไป ส่วนที่จัดว่ามีการเริ่มเรื่องในลักษณะนี้ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 1-2 สักวา คำฉันท์ และลิลิต

¹ศิริพร ฐิตะฐาน, "รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของ นิทาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 165.

(2) กลุ่มที่ 2

กลุ่มที่ 2 ไม่ได้กล่าวถึงตัวละครพร้อมกันทุกตัว ส่วนที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ กลอนบทละครทั้ง 3 ส่วน กาชาตชาค และสุนีชาค ที่จัดว่ามีการเริ่มเรื่อง แตกต่างไปจากกลุ่มที่ 1 ก็เพราะว่ามีตัวละครที่ไม่ได้กล่าวถึงพร้อม ๆ กับตัวละครอื่น ๆ นั่นคือ คนขรรพ์ โดยในกลุ่มนี้เสนอตัวละครอื่นได้แก่พระเจ้าพรหมทัต นางกากี และ พญาครุฑพร้อมกัน เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังทราบว่าใครเป็นใครในเรื่อง แล้วจึงดำเนินเรื่องให้ ตัวละครนั้นมีความสัมพันธ์กันต่อไปจนกระทั่งถึงตอนพญาครุฑลักนางกากีและพระเจ้าพรหมทัตคร่ำครวญหานาง จึงเปิดตัวละครอีกตัวคือ คนขรรพ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ติดตามค้นหาว่านางกากีไปอยู่ที่ใด

นอกจากเรื่องกากีสำนวนต่าง ๆ จะปูพื้นเรื่องโดยการกล่าวถึงตัวละครแล้ว ในบางสำนวนยังมีบทชมเมืองอีกด้วย ซึ่งมีทั้งการกล่าวพรรณนา กล่าวบรรยายเมือง พาราณสีและวิมานนิมพลี

เนื่องจากต้นฉบับกาถกลอนอ่านสำนวนที่ 3 นั้นความตอนต้นขาดหายไปจึงไม่อาจทราบได้ว่ามีการเริ่มเรื่องเหมือนกลุ่มใด

ข) ตอนที่ เป็นข้อต่อ

นอกจากเรื่องกากีสำนวนต่าง ๆ จะมีการ เปลี่ยนรายละเอียดในตอนเริ่มเรื่องดังที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าในช่วงข้อต่อระหว่างตอนก็มีการ เปลี่ยนแปลงในรายละเอียด เช่นกัน จากการแบ่งเนื้อเรื่องของเรื่องกากีออกเป็น 3 ตอนใหญ่ ๆ คือ ตอนลักพานาง ติดตามนางและคิดพิณเยาะเย้ยนั้น ผู้วิจัยพบว่ารายละเอียดตอนที่เชื่อมระหว่าง 3 ตอน ดังกล่าวรวมทั้งรายละเอียดที่จะโยงเข้าสู่การลักพา มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสำนวน

การลักพานางกากีเป็นพฤติกรรมสำคัญตอนหนึ่งของเรื่องที่จะต้องปรากฏในทุกสำนวนจึงต้องโยงเรื่องราวที่กำลังดำเนินอยู่ไปสู่การลักพา ซึ่งการลักพานั้นเกิดขึ้นเพราะ พญาครุฑได้ขบนางกากี แล้วมีใจรักนางอยากได้นางไปอยู่ด้วยที่วิมานนิมพลี ก็จึงสร้างเรื่องให้พญาครุฑมาที่เมืองพาราณสีเพื่อเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต แล้วจึงดำเนินเรื่อง

ต่อไปว่าพระครูที่ได้พบนางกาก็

ในกลอนอ่านสำนวนที่ 1-2 กลอนบทละครสำนวนที่ 1 สักวา คำฉันท์ และสุสันชีชาตกล กล่าวว่ พระเจ้าพรหมทัตและพระครูหมักจะเล่นสกาด้วยกันเสมอ ๆ

ในลิลิตและกาภาติชาตกล มีรายละเอียดว่าพระครูหมักอยากเล่นสกา จึงแปลงกายเป็นมาพพมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต

ในกลอนบทละครสำนวนที่ 2 และ 3 มีรายละเอียดแตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยกล่าวว่าพระเจ้าพรหมทัตอยากเล่นสกามากจึงให้ป่าวประกาศหาผู้มีฝีมือมาแข่งขัน ดังคำประพันธ์ว่า

.....ลคองคฺลนงันบั้นดังอาศน์	พร้อมอำมาตย์เรียบร้อยน้อยใหญ่	
จึงตรัสสั่งมหาเสนาใน	เร่งไปร้องป่าวชาวเมือง	
จงเที่ยวหาคนเคินสกาดี	ที่มีฝีมือกาเลื่อง	4 คำ
อย่าให้ใครทรวงหนักยักเขื่อง	ในบังกอกนอกเมืองเอาตัวมา	เจรจา
บัดนั้น	อำมาตย์รับสั่งใส่เกษา	
ก็สั่งหมายกระทรวงพลันหมิ่นชา	ออกมาตีฆ้องร้องป่าวไป ¹	2 คำ เชิด

นอกจากนี้ในกลอนบทละครสำนวนที่ 2 และ 3 ยังมีรายละเอียดเพิ่มอีกว่า การที่พระเจ้าพรหมทัตอยากเล่นสกามากถึงกับให้เสนาออกไปป่าวประกาศนั้นเป็นเพราะกรรมที่จะต้องพราจจากนาง เป็นการแสดงให้เห็นว่าที่เรื่องทั้งหลายเกิดขึ้นนั้นก็เนื่องมาจากกรรมด้วย มิใช่เกิดจากความอ่อนไหวของนางกาก็เพียงอย่างเดียว ดังคำประพันธ์ว่า

ราย

คราวเมื่อจะพลัดอัศเรศ	เทพย์สังหรเหตุให้ประจักษ์
ให้เขม่นอยู่ในพระไทยนิก	เขื่อนในทรงศักดิ์รื้อน
อยากจะใครทรวงสกาการพนัน	ให้เป็นสุขเกษมสันสโมสร ²

¹ กลอนบทละคร, เลขที่ 42 คู่ 112 ชั้น 1/2 มัด 5/1.

² เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่าการให้รายละเอียดในการเล่นสกากระหว่างพระเจ้าพรหมทัตกับพญาครุฑแหว่งกันไป แต่ส่วนใหญ่จะเป็นว่าทั้ง 2 คนมักจะเล่นสกาด้วยกันเสมอ การเล่นสกาที่นั่นเต็มไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทั้งผู้เล่นและผู้ชม จนลืมเวลา ซึ่งก่อให้เกิดความสงสัยแก่นางกาก็ ครั้นนางทราบว่ามีชายหนุ่มรูปงามมาเล่นสกา จึงมาแอบดู ทำให้ได้พบพญาครุฑและเกิดการลักพานาง

เมื่อเกิดการลักพาก็ต้องมีการติดตาม แต่รายละเอียดที่จะเชื่อมโยงจากการลักพาไปสู่การติดตามคือกรณีที่พระเจ้าพรหมทัตรู้ว่านางหายนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละสำนวน

ในกลอนอ่านสำนวนที่ 1-2 กลอนบทละครสำนวนที่ 1 และ 3 สักวา คำฉันท์และลิลิต มีรายละเอียดความหลังจากเกิดเหตุพายุและความมีกมิตในเมืองพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตรู้สึกเป็นห่วงและคิดถึงนางจึงไปหาแต่ไม่พบ สั่งให้คนหาทั่วพระราชวังก็ไม่เห็น คนซรรพ์ทราบเรื่องก็ขออาสาติดตามคนหานาง

ในกาภาติชาคกและสุสันชีชาคก กล่าวแต่เพียงสั้น ๆ ว่าพระเจ้าพรหมทัตไม่เห็นนางและไม่รู้ว่านางไปไหน จึงสั่งให้คนซรรพ์ออกติดตาม การที่รายละเอียดในชาคกทั้ง 2 เรื่องเป็นเช่นนั้น อาจเป็นเพราะลักษณะของเรื่องที่มีมุมการสั่งสอนมากกว่าความเพลิดเพลิน จึงตัดรายละเอียดต่าง ๆ ออกไป คงไว้เพียงใจความสำคัญของเรื่อง

แต่ในกลอนบทละครสำนวนที่ 2 มีรายละเอียดของเนื้อเรื่องตอนนี้แตกต่างไปจากเรื่องกาภิสานวนอื่น ๆ นั่นคือ พระเจ้าพรหมทัตไม่รู้ด้วยตนเองว่านางหายไป แต่เป็นเพราะผู้อื่นมาบอก กล่าวคือ เมื่อสนมทั้งหลายคืนสติจากมนต์สะกดของพญาครุฑก็แลไม่เห็นนางกาก็ จึงรีบไปทูลพระเจ้าพรหมทัต การที่รายละเอียดเป็นเช่นนั้น อาจเป็นเพราะว่าในเรื่องกาภิสานวนนี้ไม่มีข้อความหรือเนื้อเรื่องที่แสดงความรู้สึกของพระเจ้าพรหมทัตต่อนางกาก็ในกรณีเกิดมีเหตุโศกนาฏ กวีจึงต้องสร้างเรื่องให้ตัวละครอื่นมีบทบาทเชื่อมโยงเรื่องราวไปสู่การติดตามแทน ดังคำประพันธ์

...บัดนั้น
 หายมัวหลงไม่เหืองคนางพระยา
 จำจะไปเฝ้าองค์พระทรงเดช
 ขวนกันรีบคำเนิ่นไม่เนิ่นนาน
 ครั้นถึงจึงถวายอภิวันท์
 บัดนี้นางโหมฉายหายไป

กาน้ำนางน้อยใหญ่ชายชวา
 ทวางตักใจเที่ยวหาไม่พบพาน
 ทองหูลเหตุหญิงหายในสถาน
 มาเฝ้าพระผู้ผ่านภพไตร
 หูลพระองค์ทรงสรรพทแลลงไซ
 จงทราบไต่บาทาผาละออง...¹

นอกจากช่วงที่เป็นข้อต่อของเหตุการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยพบว่าใน
 ช่วงข้อต่อระหว่างตอนติดตามนางและตอนตีคดีเขาะเข็ยก็มีรายละเอียดของเนื้อเรื่อง
 แตกต่างกันไป เช่นเดียวกัน

ในเรื่องกาเก็ส่วนต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่มีรายละเอียดเหมือนกันว่า เมื่อ
 คนซรรพกลับมาสู่เมืองพาราณสีได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตพร้อมพญาครุฑที่ท้องพระโรง
 แล้วคนซรรพบอกไม่ว่ามาพบที่มาเล่นสกาคือพญาครุฑผู้ลักพานางไป และเมื่อพญาครุฑ
 กลับคนซรรพก็ได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดมาให้ฟัง ดังตัวอย่าง

...ต่างแยกจรจรัดมรรคา
 มานพถึงท้องพระโรงรัตน
 พระคำทรงทรงสกากับชายชาญ

เข้ามาหานิเวศน์แก้วปราการ
 กรุงกษัตริย์ทัตนาแลวบรรหาร
 แควัญญานยวนคิควนิดา ฯ

คนซรรพครั้นถึงซุสสิกร
 จะตรัสถามก็เป็นความในอุรา
 คนซรรพรับเนตรภูวนาถ
 แต่บุยกบอกให้พระองค์ทรงซรรพ

นรินทรยิ้มละไมอยู่ในหน้า
 แดขำได้ยงนัยนาคนซรรพ
 มีอาจเสนอในสนามควยความซัน
 ว่าชายนี้คือสุบรรณมาดักนาง....²

แต่ในอีก 3 ส่วนวน คือ คำฉันท กากาติชาดก และสุสันชีชาดก มีราย
 ละเอียดของเนื้อเรื่องแตกต่างกัน กล่าวคือ ในกาเก็คำฉันทเมื่อคนซรรพกลับมา
 พาราณสีได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตในที่ประทับในปราสาทแล้วเล่าเรื่องถวายจนหมดสิ้น
 ดังคำประพันธ์ว่า

¹ กลอนบทละคร, เลขที่ 42 คู่ 114 ชั้น 1/2 มัด 5/1.

² เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

... กุเวณทร ครั้น ไกลครุฑฉาย
ขึ้นเฝ้าที่หามฝ่ายหลัง

มุ่งเมินเคียนกราย

กุเวณทรจะเจนนกับองค์
เรื่องราวความลับกาที¹

ทูตมุลกิจจง

ส่วนในกาภาติชาดกและสุสันชีชาดก บอกรายละเอียดเพียงสั้น ๆ ว่า
คนขรรพักลับมาสู่พาราณสี ครั้นได้เวลาเล่นสกาทีก็หนีไปยังสนามสกา แล้วตีคณ
ชัยเพลงแสดงนัยให้พญาครุฑรู้พร้อม ๆ กับพระเจ้าพรหมทัต

การที่รายละเอียดใน 3 ส่วนวนคือ กากีคำฉันท กากาติชาดกและสุสันชีชาดก
แตกต่างไปจากส่วนวนอื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่ากวีต้องการให้เรื่องราวดำเนินอย่าง
รวดเร็ว สอดคล้องกับเหตุการณ์ต่อไปคือพญาครุฑได้รู้ในวันนั้นเลยว่าคุณขรรพักได้ออก
ติดตามค้นหานางกาทีไปจนถึงวิมานนิมพิล และได้สมสู่กับนาง

จะเห็นได้ว่าไม่ว่ารายละเอียดในช่วงที่เป็นข้อต่อทั้งหลายดังกล่าวมาแล้ว
จะแตกต่างกันไปอย่างไร รายละเอียดเหล่านั้นยังคงเชื่อมโยงเนื้อเรื่องไปสู่ผลอัน
เดียวกันในแต่ละตอน

ค) ตอนจบเรื่อง

ตอนจบเป็นช่วงสุดท้ายของเนื้อเรื่อง หลังจากเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง
ผ่านไป เนื้อเรื่องจะค่อย ๆ คลี่คลายไปจนกระทั่งจบเรื่อง แต่ในตอนจบนั้นก็อาจมี
ความแตกต่างกันไปในแต่ละส่วนวนเช่นเดียวกับตอนเริ่มเรื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ
กวียัดเรื่องให้ยาวต่อไปอีก

เรื่องกาทีมีที่มาจากนิบาตชาดก เนื้อเรื่องของชาดกจบเพียงว่าหลังจาก
พญาครุฑรู้ความจริงก็ได้ให้นางกาทีมาส่งคืนพระเจ้าพรหมทัต แต่เมื่อกวีไทยนำเรื่อง
กาทีจากชาดกมาแต่งเป็นงานประพันธ์ชิ้นใหม่ ก็ได้มีการขยายหรือยัดเนื้อเรื่องต่อไปอีกว่า
หลังจากพญาครุฑพานางมาส่ง พระเจ้าพรหมทัตได้บริภาษและไม่ฟังคำแก้ตัวของนาง

¹ กากีคำฉันท, เลขที่ 60 ตู้ 113 ชั้น 6/3 มัค 7.

สั่งให้เอาตัวลอยแพไปจากพระนคร การที่กวียัดเรื่องออกไปเช่นนั้น คงเป็นเพราะต้องการยุดีข้อสงสัยจากชาคกว่าเมื่อนางกาก็กลับสู่พาราณสีแล้วชีวิตนางจะเป็นอย่างไรต่อไป กวีจึงสร้างเรื่องให้นางกาก็ได้รับการลงโทษ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาว่าผู้ประพฤติกัชั่วยอมจะได้รับโทษหรือผลกรรมจากการกระทำของตน

มีบางส่วนของกวีได้เพิ่มทศร่าครวญของนางกาก็ออกไปอีกเล็กน้อยเพื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึกสำนึกผิดของนางกาก็ ได้แก่ กากี้คำฉันท์ และกลอนอ่านสำนวนที่ 1 ฉบับตัวเขียนเลขที่ 4 และ 14 คู่ 115 ชั้น 5/5 มีคที่ 1 และ 2

เรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ ส่วนใหญ่จบเรื่องด้วยการลงโทษนางกาก็และบางสำนวนอาจมีทศร่าครวญเพิ่มเข้ามาเล็กน้อย แต่มีอยู่ 1 สำนวนที่ไม่ได้จบเรื่องเหมือนสำนวนอื่น ๆ กล่าวคือ กวีได้ยัดเนื้อเรื่องออกไปอีกเป็นเรื่องยาว โดยการสร้างเรื่องขึ้นมาใหม่ให้นางกาก็ลอยแพไปพบนายทานิช จนถึงโจรป่าได้นางกาก็ไปเป็นเมีย สำนวนนี้ได้แก่ กลอนอ่านสำนวนที่ 2 ทั้งนี้อาจกล่าวด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันกับการยัดเรื่องออกไปจากชาคกว่า กวีต้องการแสดงจินตนาการของตัวเองว่า ชีวิตของนางกาก็จะเป็นไปอย่างไร หลังจากถูกลอยแพ

การที่กวียัดเรื่องหรือสร้างเรื่องต่อไปอีกดังกล่าวมาแล้ว เป็นเหตุที่ทำให้การจบเรื่องในแต่ละสำนวนไม่เหมือนกัน เพราะขึ้นอยู่กับความคิดของกวีว่าจะยัดเรื่องออกไปอย่างไรจึงจะประทับใจผู้อ่านผู้ฟัง

ข. การเพิ่มความ

การเพิ่มความ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ มีเนื้อเรื่องแตกต่างกันไปเช่นเดียวกับการเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่อง การเพิ่มความในเรื่องกาก็สำนวนต่าง ๆ มี 2 ลักษณะ ดังนี้

- 1) การเพิ่มเหตุการณ์
- 2) การเพิ่มเรื่องย่อย

1. ตอนเสด็จพานาง

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2	กลอนบทละคร ส่วนที่ 3
พญาครุฑขึ้นว่าได้ดอกไม้หอมมาเซยชม						
พญาครุฑแปลงกายมาเมืองพาราณสี	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พระเจ้าพรหมทัตให้ป่าวประกาศหาผู้ แข่งสภา					✓	✓
เสนาพามาขอเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัต					✓	✓
มาขอแข่งสภากับพระเจ้าพรหมทัต	✓	✓	✓	✓	✓	✓

เหตุการณ์	สีกวา	คำฉันท์	ลีลิต	กาภาติชาดก	สุสันธิชาดก
พญาครุฑนั้นว่าได้คอกไม้หอมมาเซยชม		✓			
พญาครุฑแปลงกายมาเมืองพาราณสี	✓	✓	✓	✓	✓
พระเจ้าพรหมทัตให้ปาวประกาศหาผู้แข่งสกา					
เสนาพามาพบเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัต					
มาพบเล่นสกา กับพระเจ้าพรหมทัต	✓	✓	✓	✓	✓

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2	กลอนบทละคร ส่วนที่ 3
พญาครุฑลอบเข้าปราสาทนางกาก็	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑชักชวนนางกาก็ไปอยู่วิมานฉิมพลี	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑลักพานางกาก็ไป	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑสมสู่นางกาก็	✓	✓	✓	✓	✓	✓

เหตุการณ์	ดีกวา	ค่านันท์	ลิลิต	กาทาทิจาคก	สุสันีเีชาคก
พญาครุฑลอบเข้าปราสาทนางกาทิ	✓	✓	✓		
พญาครุฑชักชวนนางกาทิไปอยู่ที่วิมานฉิมพลี		✓	✓		
พญาครุฑลักพานางกาทิไป	✓	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑสมสู่นางกาทิ	✓	✓	✓	✓	✓

2. ตอนติดตามนาง

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2	กลอนบทละคร ส่วนที่ 3
พระเจ้าพรหมทัตรู้ว่านางกากีหาย	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พระเจ้าพรหมทัตสั่งให้คนหานางกากีหัว พระราชวัง	✓	✓		✓		
พระเจ้าพรหมทัตครวญถึงนางกากี	✓	✓	✓	✓	✓	
สนมให้สติพระเจ้าพรหมทัต						
พระเจ้าพรหมทัตขับไล่นม						
พระเจ้าพรหมทัตปรึกษาคนธรรพ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓

เหตุการณ์	สีกวา	คำฉันท์	ลิลิต	กาภาติชาคก	สุสันธิชาคก
พระเจ้าพรหมทัตรู้ว่านางกาทิหาย	✓	✓	✓	✓	✓
พระเจ้าพรหมทัตสั่งให้คนหานางกาทิหัวพระราชวัง		✓	✓		
พระเจ้าพรหมทัตครวญถึงนางกาทิ		✓	✓		
สนมให้สติพระเจ้าพรหมทัต		✓	✓		
พระเจ้าพรหมทัตขับไล่สนม		✓	✓		
พระเจ้าพรหมทัตปรึกษาคณธรรพ	✓	✓	✓		

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2	กลอนบทละคร ส่วนที่ 3
คนขรรพ์จับยามดูว่านางกากีหายไปไหน คนขรรพ์อาสาติดตามค้นหานางกากี คนขรรพ์ติดตามไปยังวิมานฉิมพลี พญาครุฑไปชมหิมพานต์ คนขรรพ์ไต่ นาง กากี คนขรรพ์กลับสู่เมืองพาราณสี	 ✓ ✓ ✓ ✓	 ✓ ✓ ✓ ✓	 ✓ ✓ ✓ ✓	 ✓ ✓ ✓ ✓	 ✓ ✓ ✓ ✓	คนขรรพ์จับความเสียงคนขับ

เหตุการณ์	สีกวา	คำฉันท์	ลิลิต	กาพย์ยาลึก	สุสันธิชาคก
คนขรรพ์จับยามคว่านางกากีหายไปไหน	✓				
คนขรรพ์อาสาติดตามค้นหานางกากี	✓	✓	✓	✓	✓
คนขรรพ์ติดตามพญาครุฑไปยังวิมานฉิมพลี	✓	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑไปชมนิมพานต์ คนขรรพ์ไค่นางกากี	✓	✓	✓	✓	✓
คนขรรพ์กลับสู่เมืองพาราณสี	✓	✓	✓	✓	✓

3. ตอนคิดฝันเขาะเขย

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนอ่าน ส่วนที่ 4	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2
พญาครุฑและคนขรรพมาถึงเมืองพาราณสี คนขรรพเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตข้าง ในปราสาท	✓	✓	✓	คนขับขาดหายไป	✓	✓
คนขรรพและพญาครุฑเข้าเฝ้าที่ห้องพระโรง	✓	✓	✓		✓	✓
คนขรรพบอกใบ้เรื่องพญาครุฑ	✓	✓	✓		✓	✓
คนขรรพเล่าเรื่องราวทั้งหมดแก่พระเจ้า พรหมทัต	✓	✓	✓		✓	✓
คนขรรพบอกวิธีที่จะไถ่นางคืน	✓	✓	✓		✓	✓

เหตุการณ์	คำฉันท์	ลิลิต	กาพย์ยี่สิบสอง	สุสัณสียี่สิบสอง
พญาครุฑและคนชรรพ์มาถ้ถึงเมืองพาราณสี	✓	✓	✓	✓
คนชรรพ์เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตข้างในปราสาท	✓			
คนชรรพ์และพญาครุฑเข้าเฝ้าที่ห้องพระโรง		✓	✓	✓
คนชรรพ์บอกใบ้เรื่องพญาครุฑ				
คนชรรพ์เล่าเรื่องราวทั้งหมดแก่พระเจ้าพรหมทัต	✓	✓		
คนชรรพ์บอกวิธีที่จะได้นางคืน	✓	✓		

เหตุการณ์	กลอนอ่าน ส่วนที่ 1	กลอนอ่าน ส่วนที่ 2	กลอนอ่าน ส่วนที่ 3	กลอนอ่าน ส่วนที่ 4	กลอนบทละคร ส่วนที่ 1	กลอนบทละคร ส่วนที่ 2
คนธรรพ์คิดพิณแสดงนัยจนพญาคฤหรู ความจริง และลากลับไป	✓	✓	✓	✓	✓	✓
พญาคฤหรูไต่ถามนางกาก็ขับร้องเพลง				✓	คนธรรพ์จบความเพียงแค่นั้น	
พญาคฤหรูปรึกษานางกาก็	✓	✓	✓	✓		✓
นางกาก็ขอลุยไฟพิสูจน์						
พญาคฤหรูพานางมาส่งคืน	✓	✓	✓	✓		✓
พระเจ้าพรหมทัตให้ประชุมปรึกษาโทษ						
พระเจ้าพรหมทัตให้ลอยแพ/ขับไล่นาง	✓	✓	✓	✓		

เหตุการณ์	คำฉันท์	ลีลิต	กาภาติชาดก	สุสันธิชาดก
คณิศรพดิดทิยมแสดงนัยจนพญาครุฑรู้ความจริงและ ลากลับไป	✓	✓	✓	✓
พญาครุฑไต่บินนางกาก็ขับร้องเพลง				
พญาครุฑบริภาษนางกาก็	✓	✓		
นางกาก็ขอลุยไฟพิสูจน์	✓			
พญาครุฑพานางมาส่งคืน	✓	✓	✓	✓
พระเจ้าพรหมทัตให้ประชุมปรึกษาโทม	✓			
พระเจ้าพรหมทัตให้ลอยแพ/ขับไล่นาง	✓			

1) การเพิ่มเหตุการณ์

เป็นการแทรกเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าไปในตอนต่าง ๆ ของเรื่อง เหตุการณ์ที่เพิ่มเข้ามาอาจเป็นทั้งเหตุการณ์ที่ผู้เล่าจินตนาการขึ้นเอง หรืออาจเป็นเพราะกวีได้เค้าเรื่องทำนองเดียวกันมาจากนิทานหรือวรรณคดีเรื่องอื่น จึงนำเหตุการณ์ทำนองนั้นมาแทรกไว้ ทำให้เนื้อเรื่องตอนนั้นในแต่ละส่วนมีความยาวมากน้อยต่างกัน

ก) ตอนลักพานาง

จากตารางที่แสดงไว้จะเห็นได้ว่ามีการแทรกเหตุการณ์อื่นเข้ามาหลายเหตุการณ์ ซึ่งได้แก่ ความฝันของพญาครุฑและพระเจ้าพรหมทัตให้เสนาอำมาตย์ประกาศหาผู้แข่งสกา

ความฝันเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีปรากฏในวรรณคดี เช่นเดียวกับความเชื่ออื่น ๆ กล่าวกันว่าความฝันเป็นลางบอกเหตุได้ว่าผู้ฝันจะพบสิ่งดีหรือไม่ดี ความฝันที่เพิ่มเข้ามาในเรื่องกาก็มีปรากฏในกาก็คำฉันท์เพียงส่วนเดียวเป็นความฝันของพญาครุฑ คือพญาครุฑฝันว่าได้ดอกไม้หอมมาแซมผมพอดันก็หายไป ทำให้รู้สึกแปลกใจดังคำประพันธ์ว่า

ศุขสารนานนิงนิทชา	ทรงสุทินอันปรา
กฏในยุหุทัยสาคร	
โคดวงมุนชากลินขจร	กุดมพเกษร
เชยสิ้นครันตีนกลีบหาย	
เปลาสองวรทัตต์เค็ดคาย	ทริะในกระมลหมาย
กียลนิมิตร้อศจรรย์ ¹	

การที่กวีเพิ่มเหตุการณ์นี้เข้ามาก็คงเป็นเพราะว่าต้องการเพิ่มความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านผู้ฟัง ชวนให้สนใจติดตาม ว่าก่อนที่พญาครุฑจะได้พบนางกาก็มี

* ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อเรื่องทองเรื่องกาก็ออกเป็น 3 ตอนใหญ่ ๆ คือ ตอนลักพานาง ตอนติดตามนาง และตอนที่คิดหึงเหาะเหยย.

¹ กาก็คำฉันท์, เลขที่ 60 ตู 113 ชั้น 6/3 มัด 7.

ความฝันเป็นฉากบอกเหตุเร้นเคียงกับวรรณคดีบางเรื่อง อย่างเช่นพระเพื่อนพระแพง ฝันว่า มีดอกไม้ที่หอมยิ่งกว่าหอม จนไม่มีอะไรจะเทียบได้กลิ่นมาถึงมือ ที่เลี้ยงท่านาย ให้ว่าได้พบพระลอ หรือนางพิมพิลาไลยฝันว่าได้ดอกบัวทอง นางสายทองที่เลี้ยงท่านาย ว่าจะได้คู่สุขสม เป็นต้น แต่การที่ในกลอนคำฉันท์ไม่มีการทำนายความฝันเป็นเพราะกลัว เห็นว่าการฝันทำนายนี้เป็นความเชื่อโดยทั่วไปว่า ผู้ฝันจะได้พบคู่ครอง

เรื่องพระเจ้าพรหมทัตให้เสนาที่เมืองร้องป่าวประกาศหาผู้แข่งสกา พบใน กลอนบทละครสำนวนที่ 2 และ 3 เพียง 2 สำนวนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อเรื่อง ตอนนี้ที่ว่า ในคราวที่จะพลัดพรากจากนางกาก็ ทำให้พระเจ้าพรหมทัตร้อนรนอยาก เล่นสกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่มีมือ จึงให้เสนาออกไปร้องป่าวทั่วพระนคร นอกจากนี้ ยังมีเหตุการณ์อื่นเป็นผลต่อเนื่องกันมา คือ เสนาพาพญาครุฑเข้าเมือง เนื้อเรื่องมีว่าเมื่อ พญาครุฑทราบเรื่องราวที่ป่าวประกาศ จึงอาสาไปแข่งสกา เสนาจึงพาพญาครุฑเข้า เมืองและบอกให้พระเจ้าพรหมทัตทราบ

ข) ตอนติดตามนาง

จากตารางที่แสดงไว้จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่เพิ่มเข้ามาได้แก่นางสนมให้สติ พระเจ้าพรหมทัต คนธรรพ์จับยามดูว่านางกาก็หายไปไหน และคนธรรพ์เตรียมตัวติดตาม พญาครุฑ

ผู้วิจัยคิดว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กวีเพิ่มเข้ามาในตอนติดตามนางนั้น น่าจะเป็น การเพิ่มเพื่อแสดงความสามารถและลักษณะนิสัยของตัวละครให้เด่นชัดขึ้น ดังจะเห็น ได้จากการที่ คนธรรพ์จับยามดูว่านางกาก็หายไปไหน ซึ่งมีปรากฏในรูปแบบสกาเพียง สำนวนเดียว ทำให้เห็นว่าคนธรรพ์มีความสามารถแตกต่างไปจากสำนวนอื่น ๆ คือ มีความรู้ทางโหราศาสตร์ การเตรียมตัวติดตามพญาครุฑทำให้เห็นลักษณะนิสัยของคนธรรพ์ วิจารณ์รอบ ก่อหาญ และกตัญญู จงรักภักดี เหตุการณ์นี้ปรากฏในรูปแบบคำฉันท์สำนวนเดียว

สำหรับเหตุการณ์นางสนมให้สติพระเจ้าพรหมทัต อาจเป็นผลต่อเนื่องมาจาก การที่พระเจ้าพรหมทัตคร่ำครวญถึงนางกาก็ จึงทำให้กวีเสริมเหตุการณ์นี้เข้าไปเพื่อเน้น ว่าพระเจ้าพรหมทัตรักนางกามาก พอได้ฟังนางสนมพูดทำนายว่าให้ลืมนางกาก็ ก็มี

ความรู้สึกโกรธอย่างมากเช่นกันถึงกับฉวยพระขรรค์ขับไล่เหล่านางสนม เหตุการณ์นี้พบในสำนวนที่เป็นคำฉันท์ และฉลิศเท่านั้น

ค) ตอนคีตกวีเหาะเหย

จากตารางที่แสดงไว้ เหตุการณ์ที่เพิ่มเข้ามาได้แก่ คนขรรพ์เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตข้างในปราสาท พญาครุฑได้ยึนนางกาทีก้องเพลง นางกาทีกอขลุ่ยไพพิศุจน์ และพระเจ้าพรหมทัตให้มีการประชุมปรึกษาโทษนางกาทีก

จะเห็นว่าตอนคีตกวีเหาะเหยมีการเพิ่มเหตุการณ์เข้ามามากกว่า 2 ตอนแรก คือตอนลักพานางและติดตามนาง เหตุการณ์แรกที่จะกล่าวถึงคือคนขรรพ์เข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตข้างในปราสาท เป็นเหตุการณ์ที่มีในกาทีกำฉันท์เพียงสำนวนเดียว ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องกาทีกำฉันท์ไม่มีเรื่องคนขรรพ์ยกกระบี่เรื่องพญาครุฑ กวีจึงสร้างเรื่องให้คนขรรพ์เล่าเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งวิธีที่จะได้นางกลับคืนแก่พระเจ้าพรหมทัตข้างในปราสาท จากนั้นจึงดำเนินเรื่องเหมือนสำนวนอื่น ๆ นอกจากนี้การที่กาทีกอขลุ่ยไพพิศุจน์ความบริสุทธิ์ และพระเจ้าพรหมทัตให้มีการประชุมปรึกษาโทษนางกาทีกก็มีปรากฏในกาทีกำฉันท์เพียงสำนวนเดียวเช่นกัน การพิศุจน์ความบริสุทธิ์โดยการขลุ่ยไฟ มีกล่าวไว้

* การขลุ่ยไฟ จะถือเป็นวิธีเก่าแก่หรือสมัยใหม่ก็ได้ และมีปฏิบัติกันโดยทั่วไปในหลายส่วนของโลก เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงพลังที่เหนือธรรมชาติ รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความศรัทธาต่าง ๆ หรือมิฉะนั้นก็ใช้เป็นวิธีพิศุจน์ความบริสุทธิ์ของผู้หญิง พิศุจน์คำสาบาน เป็นต้น เรื่องการขลุ่ยไฟที่ได้บันทึกไว้รุ่นแรกสุดเกิดที่ประเทศอินเดีย เป็นการพิศุจน์ความศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของนักบวช นอกจากนี้การขลุ่ยไฟที่มีขึ้นในสมัยแรก ๆ ในประเทศอินเดีย ก็มีเรื่องของนางสีดามเหสีของพระรามเช่นกัน ในเรื่องรามายณะกล่าวว่าหลังจากนางสีดาได้วิงวอนให้เทพอัคคี เป็นพยานความบริสุทธิ์ของนางโดยการขลุ่ยไฟปรากฏว่าไฟหาได้ทำอันตรายแก่นางไม่ (เก็บความจาก Washburn E. Hopkins, "Encyclopaedia of Religion and Ethics 6(1913) : 30-31).

ในกฎหมายตราสามดวงว่า เป็นวิธีหนึ่งในกรรพินทศาสตร์ที่แก้กัน ก่อนที่ผู้กรงจะลุ่มไฟ
ผู้คุมและตุลาการซึ่งทำหน้าที่อ่านสัญญาจะทำการตรวจเท่าใจหนักและจำเลย
เพื่อจะไต่แยกแยะไต่คว้าเป็นเขตเก่าหรือใหม่ และเมื่อลุ่มไฟแล้วให้รอเวลาไปอีก
3-7 วันจึงล้างเท่าได้ ผู้ใดเป็นฝ่ายผิดจะมีอาการเข้าพอง¹ ในวรรณคดีไทยหลาย
เรื่องมีการลุ่มไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ เช่น นางสีดาลุ่มไฟในเรื่องรามเกียรติ์ หรือ
สร้อยฟ้า ศรีมาลา ลุ่มไฟในเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น การที่กวีเสริมเหตุการณ์นี้
เข้ามาก็คงเป็นเพราะต้องการแสดงให้เห็นความพยายามแก้ตัวต่าง ๆ นานาของนางกาก็
สำหรับการประชุมปรึกษาโทษนางกานั้น เข้าใจว่ากวีต้องการยึดเรื่องและเร้าความ
สนใจของผู้อ่านผู้ฟังว่า นางกาก็จะถูกลงโทษหรือไม่อย่างไร เหมือนกับส่วนอื่น ๆ
หรือไม่

ในกลอนอ่านสำนวนที่ 3 มีเหตุการณ์ที่เพิ่มขึ้นต่างไปจากส่วนอื่น ๆ คือ
พญาครุฑได้ยึนนางกาก็ขับร้องเพลง การเพิ่มเหตุการณ์นางกาก็ขับร้องเพลงเข้ามา
ก็เพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ดำเนินมาก่อนคือ หลังจากพญาครุฑได้ฟังคนธรรพ์
ขับร้องเพลงแสดงนัยก็ยังไม่ปลงใจเชื่อเลยที่เดียวว่านางกาก็มากรัก เมื่อได้ยึนนางกาก็
ขับเพลง พญาครุฑจึงแน่ใจว่าคนธรรพ์กล่าวจริงทุกอย่าง

จะเห็นได้ว่าการเพิ่มเหตุการณ์จะโดยการได้เค้าเรื่องมาจากวรรณคดีเรื่องอื่น
หรือจินตนาการ ความคิดของกวีเองก็ตาม มีส่วนทำให้รายละเอียดของเนื้อเรื่องใน
เรื่องกาก็ส่วนต่าง ๆ มีความแตกต่างกันไป

2) การเพิ่มเรื่องย่อย

การเพิ่มเรื่องย่อยเป็นลักษณะการเพิ่มความอย่างหนึ่ง แต่ต่างจากการเพิ่ม
เหตุการณ์ในแง่ที่ว่า การเพิ่มเรื่องย่อยเป็นการเพิ่มตอนหรือเรื่องที่มีเรื่องราว
สมบูรณ์ในตัวเองเข้ามาแทรกในเรื่องเดิม การเพิ่มเรื่องย่อยมีปรากฏใน 2 ส่วน

¹ เก็บความจาก กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521),
หน้า 229-231.

เท่านั้นคือ กลอนบทละครสำนวนที่ 3 และกลอนอ่านสำนวนที่ 2 ซึ่งแต่ละสำนวนมีลักษณะการเพิ่มเรื่องย่อยแตกต่างกัน

ในกลอนบทละครสำนวนที่ 3 การเพิ่มเรื่องย่อยมีลักษณะเป็นการเพิ่มเรื่องยาวเข้ามาแทรกในเรื่องเดิม ได้แก่เรื่องยักษ์กาลละสิทธิ์ บทบาทของตัวละครตัวนี้ปรากฏตอนพระศรพพานางกาภิไปชมธรรมชาติบริเวณเขาพระสุเมรุ และชมหมู่เทวดานางฟ้าร้ายรำที่เขาลิเกลาส เนื้อเรื่องตอนนี้มีว่า หลังจากพระศรพพานางกาภิชมเขาพระสุเมรุแล้วก็นำนางไปยังเขาไลเกลาส เพื่อชมหมู่เทพบุตรนางฟ้าจันระบารำฟ้อนหยอกเย้ากันไปมา ขณะชมภาพเหล่านั้นด้วยความเพลิดเพลิน ยักษ์กาลละสิทธิ์ได้เข้ามาหยอกเอนนางฟ้าทำให้เกิดการโกลาหล เหาะหนักกันไปหมด เพื่อยักษ์กาลละสิทธิ์หนีออกไปเห็นนางกาภิ อยากจะได้ไปเป็นคู่ครอง จึงผูกจามขู่พระศรพพานางกาภิ เกิดการต่อสู้กันและในที่สุดพระศรพพานางกาภิสังหารยักษ์กาลละสิทธิ์

เรื่องยักษ์กาลละสิทธิ์เข้าไปวนวายในหมู่เทพบุตรนางฟ้า จนทำให้เกิดการโกลาหลนั้น กวีคงได้เค้าเรื่องทำนองนี้มาจากเรื่องรามเกียรติ์ ตอน เมษดาลอแก้ว ส่วนเรื่องยักษ์แย่งชิงภรรยาผู้อื่นนั้นก็ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์เช่นกัน คือหลังจากพระรามยกนครชนะได้นางสีดาแล้ว ก็พากันเดินทางกลับบ้านเมือง ระหว่างทางพบยักษ์รามสูรและโคต่อสู้กัน เพราะยักษ์รามสูรคิดแย่งนางสีดา

ส่วนกลอนอ่านสำนวนที่ 2 ลักษณะการเพิ่มเรื่องย่อยเป็นการสร้างเรื่องต่อจากเรื่องเดิม กล่าวคือ หลังจากจบเรื่องว่านางกาภิถูกลอยแพ (ขับไล่ออกไป) ไปจากเมืองพาราณสี กวีได้เพิ่มเรื่องราวต่อไปอีกว่านางกาภิตกเป็นเมียนายพานิชและโจรป่า การที่กวีเพิ่มเรื่องออกไปเช่นนั้นอาจเป็นเพราะความต้องการสนองความสนใจของผู้อ่านผู้ฟังที่ยังสนุกสนานกับเนื้อเรื่อง ไม่อยากให้อจบเพียงแค่นั้น หรือมิฉะนั้นก็เป็นเพราะความต้องการแสดงจินตนาการของกวีเองว่าหลังจากถูกลอยแพแล้ว ชีวิตนางจะเป็นอย่างไร ซึ่งก็มีผลทำให้ผู้อ่านมองว่านางกาภิเป็นหญิงที่มีลมมากในกามตัณหา

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าการที่เนื้อเรื่องกลอนอ่านสำนวนที่ 4 แยกต่างไปจาก

เรื่องกาฬิสาส่วนอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง โดยกลอนอ่านส่วนที่ 4 เริ่มเนื้อเรื่องตั้งแต่ นางกาฬิสาถูกลอยแพไปจากเมืองทวารวดี การเป็นเช่นนี้ก็คงมีเหตุผล เช่นเดียวกับการ เพิ่มเรื่องย่อยในกลอนอ่านส่วนที่ 2 และก็คงจะเห็นว่าเนื้อเรื่องตอนต้นเป็นที่รู้จัก กันโดยทั่วไป ถ้านำมาแต่งใหม่ก็คงมีเนื้อเรื่องเป็นอย่างเดียวกัน จึงนำตอนปลายมา แล้วดำเนินเนื้อเรื่อง จนถึงคนสรรห้ครองเมืองทวารวดีแทนพระเจ้าพรหมทัตของค้ก่อน และได้ไปรับนางกาฬิมาเป็นมเหสี เป็นอันจบเรื่องราวของนางกาฬิ

4. ตัวละคร

ตัวละครเป็นผู้ดำเนินบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ ตัวละครในเรื่องกาฬิสาส่วนต่าง ๆ ผู้วิจัยจะกล่าวในด้านชื่อตัวละคร และบทบาท ตัวละคร

ก) ชื่อตัวละคร

เรื่องกาฬิสาทุกส่วน ตัวละครในเรื่องซึ่งได้แก่กษัตริย์ มเหสี และ คนสรรห้ มีชื่อระบุไว้ ส่วนพญาคชทูนั้นไม่ไ้ระบุชื่อ หากใช้คำเรียกว่า พญาสุบรรณ พระยาราชเวณไทย ครุฑราชหรือสุบรรณราช เป็นต้น ศิราพร ฐิตะฐาน กล่าวว่า "นิทานพื้นบ้านมักจะไม่ออกชื่อตัวละครที่เป็นตัวประกอบหรือตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ มักจะเอ่ยแต่เพียงว่า ฤาษีคนหนึ่ง ยักษ์คนหนึ่ง...หรือมิฉะนั้นก็เรียกชื่อตามลักษณะของบุคคลนั้น ๆ เช่นท้าวคนสรรห้ ท้าวกุมภันท์ ท้าวภาค หรือ ท้าวสุบรรณ"¹

¹ ศิราพร ฐิตะฐาน, "รามเกียรติ์ : ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 127.

เกือบทุกสำนวนระบุชื่อ **ท้าวละคร** ว่ากษัตริย์ชื่อพรหมทัต มเหสีชื่อกาถิ และคนธรรพชื่อ นาฏกเวร ยกเว้นในสุสันธิชาดก ที่ชื่อท้าวละครก็กล่าวแตกต่างไปจากสำนวนอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง จึงจะแสดงเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

ท้าวละคร	เรื่องกาถิสำนวนอื่น ๆ	สุสันธิชาดก
กษัตริย์	พรหมทัต	กัมพรราช
มเหสี	กาถิ	สุสันธิ
คนธรรพ	นาฏกเวร	สักคะ

✓ ข) บทบาทท้าวละคร

กวีไม่ได้แสดงลักษณะนิสัยของท้าวละครโดยชัดแจ้ง แต่จากบทบาทที่แสดงทำให้พอมองเห็นลักษณะนิสัยท้าวละครแต่ละท้าวว่าเป็นอย่างไร

1) กษัตริย์

พระเจ้าพรหมทัตเป็นกษัตริย์ครองเมืองพาราณสี ชื่อนี้มีปรากฏในนิทานชาดกเสมอ¹

พระเจ้าพรหมทัต โปรดปรานการเล่นสกามาก จึงจะเห็นได้จากการเล่นสกาจนเพลิดเพลินลืมเวลา ลืมกิจที่เลยปฏิบัติประจำ เป็นเหตุชักนำให้พญาครุฑได้พบนางกาถิ แล้วลักพานางไป ถึงแม้ว่าพระเจ้าพรหมทัตจะโปรดปรานการเล่นสกา แต่ก็มีคามหวังใย

* ชื่อท้าวละครในแต่ละสำนวนอาจแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องตัวละครและเสียงที่เขียนไปเล็กน้อย แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นชื่อเดียวกัน เช่น พรหมทัต-พรหมทัตกาถิ-กาถากาถิ หรือ นาฏกเวร-นฏกเวร-นารตกเวร.

¹ใน Dictionary of Pali Proper Names, vol. 2 p 592. กล่าว
"The traditional name of the king of Kāsi from time immemorial was evidently Brah madatta, and references to king of that name abound in the Jātakas."

และรักนางมากก็มากเช่นกัน หลังจากเกิดเหตุโศกนาฏกรรมในพระนครก็รู้สึกเป็นห่วงเป็นใยว่านางจะเป็นอย่างไรบ้าง ดังคำประพันธ์ว่า

..สายัณห์เวลา	ขุนพระทัยปรา	รพยคายนากี	
นุชเนาวในห้อง	ปรางทองรุจี	คูอรชรรมมี	จเปนมันโค
ทริแฉวนรนา	จากบันลึงอาชน	วรบาทรลย	
คำเนิสูห้อง	แทนทองอำไพ	บยลภักทรไท	อนาทรจทรจล ¹

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทราบว่านางกาก็ได้เสียดกับคนชรพรพ์ ก็ให้อภัยและยังพระราชทานสนม ทริทัยศลงขารให้เป็นบำเหน็จรางวัลแก่คนชรพรพ์ แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าพรหมทัตเป็นกษัตริย์ที่อยู่ในทศพิธราชธรรม และมีน้ำใจอันสูงส่งน่านับถือ นอกจากนี้ยังมีคุณธรรมและมีเหตุผลใช้ปัญญาและเหตุผลตัดสินใจมากกว่าจะใช้อารมณ์ ดังจะเห็นได้จากการไม่ประหารชีวิตนางกาก็ นอกจากนั้นพระเจ้าพรหมทัตยังเป็นผู้มีความเข้มแข็งเด็ดขาด และยุติธรรม เมื่อใครทำผิดก็ตัดสินใจโดยไม่เห็นแก่หน้าว่าคน ๆ นั้นจะมียศฐาบรรดาศักดิ์สูงเพียงไหน ดังจะเห็นได้จากการสั่งให้ลอยแพ (ขับไล่อ) นางกาทิ้ง ๆ ที่ครั้งหนึ่งนางเคยเป็นที่รักยิ่งของพระองค์ พระเจ้าพรหมทัตก็สามารถตัดใจได้

2) มเหสี

กาก็เป็นนางในวรรณคดีที่มีรูปโฉมงดงามและมีเสน่ห์ล้ำลึก เป็นที่จับใจชายไม่แพ้นางในวรรณคดีที่เคยกล่าวขวัญกันมาในอดีต² ความงามของนางกานั้นนักวิพรรณนาว่า

¹ กากีคำฉันท์, เลขที่ 60 คู่ 113 ชั้น 6/3 มัด 7.

² ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา, "กากี" (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2525), หน้า 114 (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายทิพ สักเจียม ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 2 มีนาคม 2525).

ครั้นคนวรรพ์ไปถึงก็ใช้รสสวาทเป็นเครื่องระอรัคใจนาง บ้องกันอันตรายอันจะเกิดจาก พญาครุฑ ทั้ง ๆ ที่คนวรรพ์ก็รู้อยู่เต็มอกว่านางหากเป็นมเหสีพระเจ้าพรหมทัต ไม่ควรที่จะ กระทำเช่นนั้น

3) พญาครุฑ

ครุฑเป็นนกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดานกทั้งปวง¹ ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึง ลักษณะรูปร่างครุฑว่า

...สัตว์อันมีปีกและจะเสมอด้วยครุฑหาหาบมิได้เลย ครุฑราชตัวเป็นพญาแกลครุฑ ทั้งหลายนั้น มีคนนั้นใหญ่โต 50 โยชน์ ขนปีกซ้ายก็ดี ขนปีกขวาที่ดี หางก็ดี คอก็ดี ขอมยาว 50 โยชน์ ปากนั้นยาวโต 9 โยชน์ และตีนทั้งสองหาโต 12 โยชน์แล ฉีแลเมื่อครุฑนั้นกางปีกไปกลางกลางทวารเข้มที่ไม้โต 70 โยชน์ ฉีเมื่อครุฑนั้นอาปีก ออกให้เข้มที่ไม้โต 80 โยชน์ คนครุฑนั้นมันใหญ่ดังนั้นเร็วแรงนักหนาแล...²

ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของครุฑ คือสามารถนิมิตตนเองเป็นมาฆะพรูปงามเป็นที่หลงใหลของสตรีทั้งหลาย³

ในเรื่องกาพย์ทุกสำนวนกล่าวตรงกันว่า ครุฑเมื่ออุปนิสัยชอบเล่นสกา มักจะแปลงกายเป็นมมนุษย์มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตเสมอ เป็นเหตุให้ไค้พนางกาพย์ และไค้ประกอบอนุกรรมที่น่าตำหนิ คือลักพานางกาพย์ไปสมสู่ที่วิมานฉิมพลี

แม้ครุฑจะลุ่มหลงและเสนาหานางกาพย์มากเพียงใด แต่ก็ไม่ยอมให้ความลุ่มหลงมัวเมามาเมื่อนางเห็นอศักร์ศรีของตน เมื่อประจักษ์ว่านางกาพย์ประพฤติมิชอบ ชอบเป็นชู้กับคนฉรรพ์ หลังจากไตร่ตรองและพิจารณาด้วยเหตุผลแล้วเห็นว่า ถ้าให้นาง

¹ยมโคข พึ่งพงศา, "ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521), หน้า 66.

²พระยาสิทธิ, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ : ศิลปายรรณาการ, 2504), หน้า 41.

³ยมโคข พึ่งพงศา, "ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี"...., หน้า 70.

อยู่ที่วิมานฉิมพลีต่อไป จะเป็นที่เสื่อมเสียเกียรติยศ และจะเป็นที่ติฉินนินทากันไป จึงนำนางมาส่งคืนพระเจ้าพรหมทัต

พฤติกรรมที่น่าสรรเสริญข้อหนึ่งของครุฑ คือ เมื่อเกิดเรื่องไม่ดั่งงามขึ้นในวิมานของตน แทนที่จะโกรธและตำหนิผู้อื่น กลับพิจารณาและกล่าวโทษตัวเอง ดังคำประพันธ์ว่า

สুবรณสคคัสวาร	สิ้นเสรีจการกิจกลใน
หลงเล่ห์มันกลไก	บรูกลมันซ่อนกล
เหตุกายุกูใหญ่นัก	คนขรรพลักเข้าแทรกชน
กับกายบรูตน	ประหลัคนาบัคศรีโฉน
เสียรักก็ไคร้	ถึงเสียชู้ก็ไคร้เชิง
เรียนรูอย่าบันเทิง	เป็นชายไซอย่าหมิ่นชาย ¹

4) คนขรรพ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อธิบายว่าคนขรรพ-เป็นภูต (ผู้มีกำเนิด) จำพวก 1 ซึ่งเข้าพวกเทวดาก็ได้ เข้าพวกมนุษย์ก็ได้ เพราะมีทั้งที่อยู่สวรรค์และอยู่มนุษย์โลก หรืออีกนัยหนึ่งว่ามีโลกของเขาอัน 1 ค้างหาก เรียกว่าคนขรรพโลก อยู่ระหว่างสวรรค์กับโลกมนุษย์ ส่วนหน้าที่ของคนขรรพนั้น เป็นผู้รักษาโลสม เป็นผู้ชำนาญในการปรุงโอสถ เป็นผู้อ่านเวทการนักษัตร และเป็นหมอกุ รอมรูกิจการต่าง ๆ ที่เป็นไปในโลกทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อธิบดีแห่งคนขรรพชื่อท้าวจิตรรด หรือจิตรเสน อภินิหารของพวกคนขรรพที่สำคัญอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นผู้ชำนาญในการขับร้องและดนตรีพิพาทย์ เป็นพนักงานขับร้องและทำดนตรีบรรเลงพระเป็นเจ้าและเทพนิกร²

¹ กาก็คำฉันท์, เลขที่ 70 ฐุ-113 ชั้น 6/3 มัค 8.

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาษิต (ชนบุรี : สำนักพิมพ์บรรพณาการ, 2513), หน้า 109.

ในเรื่องกาถาหลายส่วนระบุว่าพี่เลี้ยงพระเจ้าพรหมทัตเป็นคนชรารชชื่อ นานุกุเวรซึ่งมีความชำนาญในการคิดพิณและขับร้อง อุปนิสัยของนานุกุเวรทุกส่วนกล่าวตรงกันว่า มีความกล้าหาญเฉลียวฉลาด กตัญญูและจงรักภักดี ดังจะเห็นได้จากกรับอาสาพระเจ้าพรหมทัตแห่รถขนพญาครุฑติดตามไปถึงวิมานฉิมพลี และใช้รสสุวาทพูดรัศมีนางกาถาเพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดจากพญาครุฑ นอกจากนี้คนชรารชยังเป็นคนช่างสังเกตและมีเหตุผล เห็นได้จากตอนแสดงความคิดเห็นแก่พระเจ้าพรหมทัตว่า

...เมื่อพระองค์ทรงสวาทกับมาณพ	ข้าเป็นอนพัคครพอบกัคาลถวิล
เห็นตาชายตอตายพาพิน	ชาคิตกินใจชำระกำแทน
พอเกิดการโกลาในอากาศ	เห็นสมมาคนางหายข้าหมายแมน
ชะรอยครุฑเป็นมนุษย์มาในแดน	สักแสนรสสุวาทของท้าวไป.... ¹

ความสามารถของนานุกุเวรในค่านคนครนั้น เห็นได้จากตอนคิดพิณขับเพลงที่มีเนื้อความแสดงนัยเยาะเย้ยเสียดสีครุฑ ทำให้ครุฑเจ็บใจ จนต้องส่งนางกาถากลับคืน ในสัปดาห์เรื่องกาถาเพียงส่วนเดียว เท่านั้นที่บอกว่าคนชรารชมีความสามารถในทางโหราศาสตร์ด้วย เป็นตอนที่พระเจ้าพรหมทัตให้คนชรารชติดตามค้นหานาง

5. สถานที่

เรื่องกาถาส่วนต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า ความแตกต่างในเรื่องสถานที่ที่มีเพียงเรื่องที่อยู่ของครุฑเท่านั้น เกือบทุกส่วนกล่าวตรงกันว่า ครุฑอาศัยอยู่ในวิมานบนต้นฉิมพลี (ต้นจิว) บริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นดินแดนที่มนุษย์ธรรมดาไม่อาจไปถึงได้ เพราะหนทางลำบากเต็มไปด้วยอันตราย ดังคำประพันธ์ว่า

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน)..., หน้า 41.

* เสฐียรโกเศศกล่าวว่า เขาพระสุเมรุ นั้น ตั้งอยู่ท่ามกลางจักรวาล มีทิวเขาและทะเลล้อมรอบสลับกันเป็นชั้น ๆ ได้ 7 ชั้น ทิวเขาทั้ง 7 มีชื่อต่าง ๆ กันโดยลำดับคือ ยุคนธร อีสินธร กรวิก สุทัศน์ เนมินธร วิบันตก และอัศกรรณ ซึ่งเป็นขอบนอกสุดรวมด้วยกันเรียกว่า เขาสัตตบริภัณฑ์ ส่วนทะเลที่ล้อมรอบอยู่ 7 ชั้น เรียกว่า ทะเลสีทันดร เป็นชื่อเดียวกันหมด (เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), เล่าเรื่องในไตรภูมิ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2513), หน้า 33).

... เราแจ้งทางทูเรศเซตอร์ญู
 แมนจะขวางแวงทางมยุรี
 คายนำนันสุขุมละ เอียคออน
 ประกอบหมุ่ใจจากุมภาล
 ผู้โคขามนทีสีทันดร
 แสนมหาพระยาครุฑยังเต็มปิน

สัทภันท์คันทุมทรไลสี
 ก็จมลงถึงที่แดนดินคาน
 จึงชื่อสีทันดรอันไพศาล
 คชสารเงือกน้ำแลนาคินทร
 ก็ม้วยมรณเป็นเหยื่อแกสัทวสิน
 จึงลวงสินธุถึงพิมานทอง...¹

แต่ในสุสันชีชาดกเพียงส่วนเดียวกล่าวว่ วิมานของครุฑอยู่บนเกาะนาคชื่อ เสรมะ เป็นดินแดนที่มนุษย์ธรรมดาสามารถไปถึงได้ ดังจะเห็นได้จากกรคิดตามค้นหา นางว่า คนธรรมดาได้ออกเดินทางโดยทางบกจนบรรลุถึงท่าเรือแห่งหนึ่งแล้วอาศัยโดยสาร เรือพ่อค้าเดินทางต่อไป เมื่อเรืออับปางได้เกาะแฉ่นกระดานลอยไปตามคลื่น ถูกคลื่น ชัดขึ้นไปบนเกาะเสรมะและโคขนาง ต่อมาเรือพ่อค้าชาวเมืองพาราณสีแวะมายัง เกาะนี้เพื่อหาฟืนและน้ำ คนธรรมดาที่อาศัยเรือกลับเมือง

จากการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาเรื่องกาพย์สำนวนต่าง ๆ พบว่าเนื้อหาส่วน ที่ไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนัก คือ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และสถานที่ สำหรับเนื้อหาส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องนั้น มีความแตกต่างกันมากเนื่องจากการเปลี่ยนราย- ละเอียคของเรื่อง ในเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมและในเหตุการณ์ที่เป็นวิธี การอื่นจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายประการหนึ่ง และมักเกิดในช่วงเริ่มเรื่อง ช่วงที่เป็น ข้อต่อและตอนจบเรื่องอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้เรื่องกาพย์สำนวนต่าง ๆ ยังมีความ แตกต่างในค่านเนื้อเรื่องอื่นเนื่องมาจากการเพิ่มเหตุการณ์และเพิ่มเรื่องย่อย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ - เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน)....